

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
 Катерина ПЕТРОВСЬКА
«22» листопада 2025

**РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СОЦІАЛЬНО-
ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ
НАСИЛЬСТВО АБО ТОРТУРИ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти, групи м22СР-з
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма: «Поствоєнна
соціально-психологічна реабілітація»
Вікторія ЯЛОВСЬКА

Керівник: к. пед. н., доц. Анастасія ПОПОВА

Рецензент: к. пед. н., доц. Катерина ПЕТРОВСЬКА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ НАСИЛЬСТВО АБО ТОРТУРИ	6
1.1 Насильство та тортури як соціально-психологічний феномен.	6
1.2 Нормативно-правове забезпечення підтримки осіб, постраждалих від насильства та тортур.	16
1.3 Особливості соціально-психологічної підтримки постраждалих від насильства та тортур: методи та форми.	25
Висновки до першого розділу	36
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ НАСИЛЬСТВО АБО ТОРТУРИ.....	37
2.1 Аналіз діяльності громадських організацій в Україні щодо соціально-психологічної підтримки осіб, які пережили насильство або тортури.	37
2.2 Проблеми, потреби та перспективи розвитку системи соціально-психологічної підтримки постраждалих за участю громадських організацій.	59
Висновки до другого розділу	70
ВИСНОВКИ	72
ДЕКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	75

ВСТУП

Актуальність. Сучасні суспільно-політичні процеси в Україні, зумовлені повномасштабною війною, призвели до безпрецедентного зростання кількості осіб, які пережили насильство, катування, нелюдське поводження та інші форми травматичного впливу. Тортури та насильство стали не лише індивідуальною трагедією конкретних людей, а й масштабною гуманітарною проблемою, що руйнує соціальні зв'язки, підриває довіру у суспільстві та формує колективну травму. У таких умовах питання організації ефективної соціально-психологічної підтримки постраждалих набуває особливої ваги, а пошук оптимальних моделей допомоги стає одним із ключових завдань соціальної роботи, психології та правозахисної діяльності.

Державна система реагування, попри наявність нормативно-правових механізмів, не завжди здатна оперативно та комплексно забезпечити підтримку тим, хто пережив тортури або насильство, особливо в умовах триваючих воєнних дій, нестабільності та високого навантаження на соціальні служби. У цій ситуації провідну роль перебирають на себе громадські організації – гнучкі, мобільні та здатні оперативно реагувати на потреби постраждалих. Саме вони часто виступають першою ланкою допомоги, що надає психологічну підтримку, консультування, юридичний супровід, сприяє документуванню злочинів і створює безпечний простір для осіб, які зазнали насильства або тортур.

Громадські організації в Україні, зокрема правозахисні центри, гуманітарні ініціативи, кризові служби, мобільні команди психологічної допомоги та спеціалізовані проєкти, стали важливим елементом національної системи підтримки.

Проблему соціально-психологічної підтримки осіб, які пережили насильство або тортури, вивчали такі групи науковців: у контексті психологічних наслідків – Т. Титаренко, О. Хухлаєва, В. Семигіна, Л. Скуратівська, О. Заболотна, Н. Палій та ін.; у сфері травма-інформованих

підходів – О. Кочубейник, С. Чуніхіна, І. Приходько, В. Панок та ін.; у соціальній роботі – І. Зверєва, А. Безпалько, О. Карпенко, В. Стрельбицька, Т. Мазаракі та ін.; у правозахисному та кримінологічному аспектах – Є. Захаров, О. Матвійчук, В. Яворський, Р. Романов та ін.; щодо ролі громадських організацій – О. Сапожнікова, А. Єлісеєва, О. Ключев та ін.; у контексті психологічної реабілітації – О. Антоненко, В. Куценко, О. Лазоренко та ін.

Громадські організації у своїх діяльності щодо потерпілих від насильства чи тортур розробляють інноваційні підходи, впроваджують травма-інформовані методики, створюють партнерські мережі співпраці з органами влади та міжнародними інституціями. Водночас їхня діяльність супроводжується значними викликами: нестачею ресурсів, високим рівнем емоційного навантаження, потребою у професійній підготовці фахівців та необхідністю системної взаємодії з державними структурами. Тому вивчення ролі громадських організацій у наданні соціально-психологічної підтримки постраждалим є не лише теоретично обґрунтованим, а й практично значущим та актуальним у контексті відновлення країни, що і зумовила вибір теми дослідження: **«Роль громадських організацій у соціально-психологічній підтримці осіб, які пережили насильство або тортури»**.

Об’єкт дослідження – процес соціально-психологічної підтримки осіб, які пережили насильство або тортури.

Предмет дослідження – роль громадських організацій у системі соціально-психологічної підтримки осіб, які пережили насильство або тортури, їхні методи, форми, можливості та обмеження у наданні допомоги постраждалим.

Мета дослідження – комплексно проаналізувати теоретичні засади, нормативно-правові аспекти та діяльність громадських організацій у сфері соціально-психологічної підтримки осіб, які пережили насильство або тортури, визначити проблеми та потреби системи.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати насильство та тортури як соціально-психологічний феномен, визначити їх види, механізми впливу на особистість і соціальні наслідки.

2. Охарактеризувати нормативно-правове забезпечення підтримки постраждалих від насильства та тортур, визначити його можливості, обмеження та відповідність міжнародним стандартам.

3. Розкрити теоретичні підходи до соціально-психологічної підтримки постраждалих, визначити їх значення для практики роботи громадських організацій.

4. Проаналізувати діяльність громадських організацій в Україні, що надають соціально-психологічну, правову та гуманітарну підтримку особам, які пережили насильство або тортури.

5. Визначити проблеми, потреби та виклики, з якими стикаються громадські організації у процесі надання допомоги постраждалим.

Методи дослідження – *теоретичні методи* (аналіз, синтез, узагальнення наукової літератури, контент-аналіз міжнародних та національних нормативно-правових документів, порівняльний аналіз теоретичних підходів до соціально-психологічної підтримки; структурно-функціональний аналіз діяльності громадських організацій); *емпіричні методи* (вивчення та аналіз звітів, програм, кейсів та практик громадських організацій, аналіз відкритих даних, результатів моніторингу, аналітичних матеріалів); *методи узагальнення та інтерпретації* (систематизація результатів; класифікація проблем та потреб; обґрунтування перспектив розвитку системи підтримки).

Структура дослідження: робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінки, із них основного тексту – 74 сторінок. Робота містить 2 рисунки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ НАСИЛЬСТВО АБО ТОРТУРИ

1.1 Насильство та тортури як соціально-психологічний феномен.

Насильство та тортури у сучасних умовах становлять одну з найгостріших соціально-психологічних проблем, особливо в країнах, що переживають військові конфлікти та масштабні порушення прав людини. Тортури та інші форми жорстокого поводження не лише спричиняють фізичні ушкодження, а й залишають глибокі психологічні та соціальні наслідки, що порушують цілісність особистості, підривають почуття безпеки та здатність до довіри. Вони руйнують базові механізми саморегуляції, змінюють сприйняття світу та впливають на соціальну взаємодію постраждалого із найближчим оточенням і суспільством загалом.

Проблема насильства та тортур є однією з найбільш складних і багатовимірних у сфері соціальних наук, психології та прав людини. Вона охоплює цілий спектр поведінкових, соціальних, правових і психічних явищ, що залишають глибокий слід як на окремій людині, так і на суспільстві загалом.

У науковому дискурсі насильство розглядається як цілеспрямоване застосування фізичної сили, психологічного тиску чи примусу, яке завдає або може завдати шкоди фізичному, психічному чи соціальному благополуччю особистості [1].

Поняття тортур має більш специфічний зміст і в міжнародному праві трактується як особлива форма жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Згідно з Конвенцією ООН проти катувань, тортури – це «будь-яка дія, якою умисно спричиняється сильний біль або страждання, фізичні чи психічні, з метою отримання інформації чи зізнання, покарання, залякування або примусу» [14].

Важливо, що визначення підкреслює не лише фізичний вимір, а й психологічний компонент – страх, безсилля, приниження, які є невід’ємною

складовою тортур. Таким чином, тортури виступають не просто формою насильства, а найвищим ступенем порушення прав людини, спрямованим на злом волі та особистості.

У межах соціально-психологічного підходу насильство та тортури розглядаються не лише як поведінкові акти, а як процеси, що мають складну динаміку, контекст і наслідки. Вони пов'язані з феноменом влади, домінування, підпорядкування та контролю. Крім того, їхні прояви значною мірою визначаються культурними нормами, соціальними структурами та політичними умовами, що дозволяє аналізувати їх у ширшому суспільному контексті [17, с. 39].

Для глибшого розуміння феномену важливо розглянути класифікацію **форм насильства** (рис. 1.1.1). Насильство традиційно поділяють на фізичне, психологічне, сексуальне, економічне та соціальне.

Рис. 1.1.1 Класифікація форм насильства

Фізичне насильство – це дії, які завдають тілесної шкоди або спричиняють ризик травми. Сюди відносять побиття, удари, штовхання, позбавлення сну, обмеження рухів, примус до тяжких фізичних дій тощо. У контексті тортур фізичне насильство включає методи, спрямовані на спричинення болю – побиття, електрошок, задушення, позбавлення води чи їжі.

Психологічне насильство полягає у впливі на емоційний стан особистості через приниження, погрози, залякування, маніпуляції, ізоляцію. У випадку тортур цей вид насильства часто є домінуючим і включає методи дезорієнтації, сенсорної депривації, демонстрації сили, погроз сексуального чи фізичного насильства, руйнування самоідентичності. Особливість психологічних тортур полягає в тому, що вони не залишають видимих слідів, але формують тяжкі й довготривалі травматичні наслідки.

Сексуальне насильство включає будь-які примусові дії сексуального характеру. В умовах війни воно використовується як інструмент приниження, залякування, руйнування соціальних зв'язків.

Економічне насильство пов'язане з позбавленням ресурсів, контролем фінансів, залежністю від кривдника. У контексті військових злочинів воно може проявлятися у вигляді конфіскації майна, позбавлення доступу до життєво необхідних засобів.

Соціальне насильство – це ізоляція, обмеження свободи пересування, позбавлення соціальних контактів, дискримінація. У випадках тортур ізоляція часто використовується як механізм повного контролю над особою [27, с. 56].

Окремо виділяється класифікація **видів тортур**, що включає фізичні, психологічні та комбіновані методи.

До *фізичних тортур* належать побиття, катування струмом, позбавлення сну, болісні позиції, задушення, перепади температури. Їх метою є спричинення інтенсивного болю, виснаження та руйнування фізичного ресурсу.

Психологічні тортури орієнтовані на руйнування емоційної стабільності та відчуття контролю. Це можуть бути: сенсорна депривація або перевантаження, погрози смерті, приниження, маніпуляції страхом, фальшиві страти, ізоляція.

Комбіновані тортури поєднують фізичні та психологічні методи, що створює максимально руйнівний вплив. Саме такий підхід найчастіше застосовується під час воєнних конфліктів та незаконного утримання [2, с. 13].

Класифікація насильства і тортур дає змогу глибше зрозуміти різноманітність форм, у яких може проявлятися насильницька поведінка, та дозволяє ефективніше аналізувати наслідки для психічного здоров'я. З погляду соціально-психологічної підтримки важливо враховувати, що жертви різних видів тортур потребують різних стратегій допомоги, оскільки характер травми визначає особливості відновлення.

Вивчення феномену насильства і тортур є міждисциплінарним завданням, що потребує інтеграції знань із соціальної психології, клінічної психології, соціології, права, медицини та антропології. Складність і багатовимірність цього явища зумовлюють необхідність використовувати різні теоретико-методологічні підходи, кожен з яких висвітлює окремі аспекти впливу насильства на індивіда та суспільство. Поєднання цих підходів дозволяє сформувати комплексне розуміння механізмів травматизації, наслідків тортур і шляхів підтримки постраждалих.

Одним із провідних є *психодинамічний підхід*, що розглядає насильство та тортури як фактори, що руйнують базові психологічні захисні механізми особистості. Психодинамічні теоретики наголошують на тому, що сильний травматичний вплив призводить до порушення інтеграції особистісних структур, появи внутрішніх конфліктів і дисоціативних реакцій. Особливої ваги набуває поняття «травматичного ядра» – психічного змісту, який витісняється через надмірну болісність. У випадку тортур психодинамічна модель допомагає зрозуміти феномен повторного переживання, фрагментацію особистості та механізми психологічного виживання [7].

Когнітивно-поведінковий підхід пояснює вплив тортур через зміну когніцій, переконань та моделей поведінки. Насильство руйнує базові схеми довіри, безпеки, контролю над життям. Формуються дезадаптивні думки: «світ небезпечний», «я безпорадний», «люди становлять загрозу». Тривалий стрес активує цикл уникання, гіперпильності, тривожності, що є ключовими компонентами ПТСР. У випадку тортур когнітивно-поведінкові моделі дозволяють зрозуміти, як сформовані переконання підтримують симптоми і

чому потрібні спеціалізовані терапевтичні методики (ЕКПТ, КПТ-травма тощо) [3].

Особливо важливим у сучасний час є *травма-інформований підхід*. Він передбачає розуміння того, як травма змінює функціонування нервової системи, здатність до регуляції емоцій і реакції на стрес. Цей підхід пояснює, чому жертви тортур можуть демонструвати поведінку, яку неправильно трактують як пасивність, агресію чи незацікавленість. Травма-інформована модель наголошує на необхідності створення безпечного середовища, співпраці, емпатії та посилення контролю над власним життям у процесі допомоги [6, с. 68].

У сукупності різні теоретико-методологічні підходи дозволяють комплексно аналізувати феномен насильства й тортур, враховуючи його психологічні, соціальні, політичні та юридичні аспекти. Таке багатовимірне розуміння створює основу для формування ефективної системи підтримки постраждалих, що відповідає їх реальним потребам та сприяє відновленню особистості й суспільства.

Феномен насильства і тортур має складну соціально-психологічну природу, яка виходить далеко за межі індивідуальних проявів агресії чи девіантної поведінки. Насильство виникає не лише як результат особистісних особливостей кривдника, а як продукт взаємодії соціальних структур, норм, культурних очікувань та психологічних механізмів влади і підпорядкування. У цьому контексті тортури виступають найбільш радикальною формою насильства, що поєднує у собі фізичний, психологічний і символічний вплив, спрямований на повне підкорення та руйнування особистості жертви.

На думку дослідниці В. Амеліної одним із ключових соціально-психологічних чинників, що пояснюють природу насильства та тортур, є феномен домінування і контролю. У міжособистісних та соціальних системах влада створює умови, у яких одна сторона може застосовувати примус для утвердження власної переваги. Теорія соціальної влади підкреслює, що насильство стає засобом збереження або відновлення контролю, коли інші

форми впливу неефективні або небажані. У випадку тортур контроль стає тотальним: жертва позбавляється можливості діяти, мислити чи навіть відчувати поза межами, які задає кат [2, с. 14].

Психологічною основою тортур є навмисне руйнування базових потреб особистості, зокрема потреби в безпеці, автономії, гідності, належності до соціальної групи. Згідно з А. Топорнеко, порушення фундаментальних потреб призводить до глибоких емоційних та когнітивних змін. Каткування підривають здатність до передбачення і контролю над подіями, що спричиняє стан вивченого безсилля. Жертва поступово втрачає здатність чинити опір, а виживання стає єдиною домінуючою мотивацією [40, с. 434].

Важливим аспектом соціально-психологічної природи насильства є роль дегуманізації. Як зазначав С. Дерев'янка дегуманізація дозволяє агресору сприймати жертву не як людину, а як об'єкт, позбавлений права на захист. У військових конфліктах та авторитарних системах дегуманізація часто підкріплюється ідеологією, яка легітимізує насильство. Це створює психологічні умови, за яких кат може виконувати деструктивні дії без внутрішніх моральних конфліктів [9, с. 3].

Соціальне середовище також формує умови, у яких насильство стає можливим. Соціальні норми, культура безкарності, відсутність верховенства права є ключовими детермінантами поширення тортур. У суспільствах, де насильство толерується або легітимізується владою, виникає «культура страху», що впливає не лише на жертв, а й на свідків та громаду загалом. Це веде до зниження соціальної довіри, посилення тривоги, поляризації та руйнування соціального капіталу.

Психологічний стан жертви тортур формується також через взаємодію з соціальним контекстом після пережитого насильства. Якщо суспільство не визнає досвіду жертви, заперечує його або стигматизує постраждалу особу, це поглиблює травматизацію. Натомість підтримка оточення та включення в соціальні мережі посилюють шанси на відновлення.

Психологічні наслідки насильства й тортур є багатовимірними, глибокими та довготривалими. Вони охоплюють емоційну, когнітивну, поведінкову та соціальну сфери функціонування людини, формуючи тяжкі посттравматичні реакції, які можуть супроводжувати особистість десятиліттями. Тортури – це не просто фізичний біль; це цілеспрямований вплив на психіку, спрямований на знищення контролю, цілісності та базових людських потреб. У цьому аспекті їхні наслідки суттєво відрізняються від наслідків інших стресових подій, адже носять системний, руйнівний та часто незворотний характер [10].

Одним із найпоширеніших наслідків є *посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)*. За даними О. Кравченко, травми, флешбеками, кошмарами, надмірною пильністю, труднощами концентрації та постійним очікуванням загрози. Унаслідок тортур мозок перебудовується так, що система загрози стає домінуючою, а нормальна регуляція емоцій порушується. Людина живе у стані хронічної тривоги, що обмежує повсякденне функціонування та соціальну взаємодію [17, с. 40].

Важливим компонентом психологічних наслідків є *емоційні порушення*. Жертви тортур часто переживають інтенсивний страх, сором, провину, відчай та безпорадність. Ці емоції не є поверхневими – вони глибоко вкорінюються у психічну структуру, формуючи вибірково-негативне ставлення до себе та світу. Сором особливо часто зустрічається після сексуального насильства чи принижень, що застосовуються катами для руйнування гідності. Водночас почуття провини з'являється як наслідок «виживання», коли постраждала особа вважає, що мала чинити опір або запобігти події, хоча це було неможливо.

До психологічних наслідків тортур входять когнітивні зміни, що стосуються базових переконань про себе, інших та світ. У роботах О. Кузьо зазначається, що травма руйнує когнітивні схеми безпеки, довіри, автономії, здатності впливати на події. Людина починає сприймати світ як небезпечний, інших як потенційних агресорів, а себе – як нездатну до самозахисту. Частими є труднощі концентрації, порушення пам'яті, нав'язливі думки, а також

дисоціативні симптоми – відчуття відокремленості від тіла, нереальності того, що відбувається [19, с. 176].

Серед поведінкових наслідків насильства та тортур переважають унікальна поведінка, соціальна ізоляція, агресивні або імпульсивні реакції, адиктивні форми подолання. Людина уникає будь-яких нагадувань про травму, що може звужувати її життєвий простір. Соціальна ізоляція виникає як результат втрати довіри, страху повторної травматизації чи стигматизації. Іноді розвивається ризикована поведінка або залежності, які виконують функцію тимчасового зниження внутрішньої напруги.

Особливу роль у психологічних наслідках тортур відіграють порушення ідентичності та самооцінки. Тортири спрямовані на руйнування особистості, тому жертва часто втрачає відчуття цілісності, здатність усвідомлювати себе як цінну людину. У роботах А. Брусенко зазначено, що у результаті катувань виникає «розбитість ідентичності», коли особа не може інтегрувати події свого життя у послідовну біографію. Це проявляється у відчутті порожнечі, втраченого сенсу та неможливості будувати майбутнє.

Психологічні наслідки тортур мають також міжособистісний вимір. Порушення здатності до довіри, страх близькості, глибока недовіра до інституцій, що мали б забезпечувати захист, формують ізолюваність та ускладнюють соціальну реінтеграцію. Порушуються сімейні стосунки, з'являються конфлікти, труднощі у виконанні соціальних ролей. Деякі жертви переживають феномен «зради миру» – вони почуваються покинутими суспільством, яке не захистило їх і не надало належної допомоги.

Довготривалі наслідки тортур включають депресивні розлади, хронічний стрес, суїцидальні думки, соматичні захворювання, а також труднощі з адаптацією до життя після пережитих подій. Психологічна травма впливає на роботу нейросистем, гормональний фон, імунну систему, що підтверджує дослідження в галузі психонейроімунології [6, с. 69].

Насильство і тортури мають глибокий резонанс не лише для окремої особистості, а й для громади та суспільства загалом. Їхній вплив виходить

далеко за межі індивідуальної травми, формуючи соціальні зміни, що можуть тривати поколіннями. У контексті війни, політичного насильства або масових порушень прав людини тортури стають інструментом, що змінює структуру соціальних відносин, підриває довіру, провокує дезінтеграцію спільнот і створює атмосферу страху, яка пронизує всі рівні соціальної взаємодії. Саме тому соціально-психологічні наслідки цього явища вважаються одними з найважливіших і найтриваліших у колективній динаміці.

Одним із ключових наслідків є формування колективної травми. Вона виникає, коли насильство або тортури стають досвідом не лише жертв, а й значної частини громади – через свідчення, поширення інформації, спільний страх та відчуття безсилля. Колективна травма змінює соціальну пам'ять, створюючи довготривалі моделі переживання та інтерпретації подій. Громади, які стикаються з системним насильством, можуть переживати різні форми соціального шоку, що проявляється у втраті відчуття стабільності, змінах цінностей, зниженні рівня довіри між членами суспільства.

Другим важливим наслідком є руйнування соціального капіталу та довіри. Довіра – фундамент будь-якої соціальної взаємодії, а насильство її систематично підриває. Тортури та інші форми жорстокості формують переконання про небезпечність світу, недоброчесність інституцій та ненадійність соціальних зв'язків. Це веде до зростання міжособистісної підозри, соціального відчуження та небажання громадян брати участь у колективних заходах чи ініціативах. Коли люди перестають довіряти державі, поліції, судовій системі або навіть сусідам, суспільство втрачає кооперативні ресурси, що значно ускладнює процеси відновлення та розвитку.

Третій аспект – культура страху, яка виникає у суспільства, де тортури є звичним інструментом контролю або де випадки насильства не караються. Страх стає засобом соціального управління, обмежує свободу висловлювання, пригнічує громадську активність і породжує самоцензуру. У таких умовах люди уникають участі в політичних, соціальних чи громадських процесах через побоювання негативних наслідків. Як зазначав М. Фуко, поширене

насильство формує «дисциплінарне суспільство», у якому контроль внутрішньо засвоюється людьми і стає частиною їхньої поведінки [5].

Насильство і тортури мають також наслідки для соціальної ідентичності та згуртованості громади. Спільноти, що пережили масові порушення прав людини, можуть бути розділені на групи «жертв», «спостерігачів» і «виконавців». Це створює глибокі соціальні розломи, які ускладнюють відновлення довіри та єдності. У багатьох випадках громади можуть переживати вторинну стигматизацію, коли жертв звинувачують у тому, що сталося, або ж уникають спілкування через страх або власну провину. Таке явище руйнує солідарність та спільні соціальні норми.

Ще одним значним наслідком є посилення агресії та насильства в суспільстві. Дослідження свідчать, що спільноти, уражені війною чи тортурами, часто переживають зростання рівня домашнього насильства, злочинності, алкоголізму та інших форм девіантної поведінки. Це пов'язано з тим, що травматизовані особи можуть втратити здатність до конструктивної соціальної взаємодії, а насильство стає «нормалізованим» у суспільній свідомості. Цикл насильства відтворюється між поколіннями, особливо коли діти зростають у середовищі, де травматичний досвід залишається неосмисленим і непереробленим.

Важливим соціально-психологічним наслідком є втрата віри в справедливість та інституції. Громади, що не отримали правового захисту, компенсації або адекватної підтримки, часто формують колективне відчуття безнадії та несправедливості. Це може призводити до радикалізації, протестних настроїв або, навпаки, апатії й відчуження. Безкарність за тортури руйнує принцип верховенства права, що створює небезпечний прецедент для повторення таких практик у майбутньому.

Поряд із негативними наслідками, однак, існують і потенційні ресурси для колективного посттравматичного зростання. Деякі громади здатні консолідуватися, формувати мережі взаємодопомоги, активізувати волонтерський рух та громадський сектор. Це відбувається тоді, коли

суспільство визнає травму, підтримує постраждалих і працює над відновленням справедливості [7].

Таким чином, насильство та тортури є багатовимірними соціально-психологічними явищами, які проявляються як у фізичному, так і в психологічному та соціальному вимірах. Вони постають не лише як окремі акти жорстокості, а як цілеспрямований механізм руйнування особистості та підкорення її волі. Аналіз їхньої природи засвідчує, що насильство формується на перетині індивідуальних мотивів, міжособистісної взаємодії та соціальних структур, які можуть сприяти або стримувати насильницьку поведінку.

Тортури, як найбільш крайній прояв насильства, завдають невимірної шкоди психіці, руйнуючи базові переконання людини про безпеку, контроль і власну цінність. Виявлені психологічні й соціальні наслідки підкреслюють важливість розгляду цього феномену не лише з правової чи медичної позиції, а насамперед у контексті соціально-психологічного впливу, що визначає потребу в комплексній системі підтримки постраждалих.

1.2 Нормативно-правове забезпечення підтримки осіб, постраждалих від насильства та тортур.

Нормативно-правове забезпечення підтримки осіб, постраждалих від насильства та тортур, є ключовим елементом у побудові системи захисту прав людини та забезпечення справедливості для жертв. Важливим аспектом є не тільки закріплення на законодавчому рівні прав постраждалих, а й забезпечення ефективних механізмів їх реалізації в умовах кризових ситуацій. Міжнародні правові акти, створюють основу для державного законодавства, яке зобов'язує країни вживати заходів щодо запобігання насильству та тортур, надавати правову та соціальну допомогу постраждалим. В Україні нормативно-правова база у цій сфері включає ряд законів та підзаконних актів, що регулюють права жертв насильства, забезпечують їм доступ до правової, психологічної та соціальної допомоги.

Міжнародне правове регулювання насильства та тортур має на меті створення механізмів для запобігання таких порушень, притягнення до відповідальності винних та забезпечення правової та психологічної допомоги жертвам. У цьому контексті міжнародне право, зокрема міжнародні договори, конвенції, рекомендації та судові органи, відіграють важливу роль у визначенні правових стандартів і процедур для боротьби з насильством і катуваннями в різних країнах.

Загальна декларація прав людини є основоположним документом міжнародного права, що встановлює універсальні стандарти щодо прав і свобод людини. Її метою є забезпечення гідності, рівності та прав людини для всіх людей, незалежно від їхнього походження, раси, статі, релігії чи соціального статусу. Декларація складається з 30 статей, що охоплюють широкий спектр прав: право на життя, свободу, рівність перед законом, право на роботу та освіту, право на захист від катувань та жорстокого поводження (стаття 5), право на свободу думки і вираження. Вона стала основою для численних міжнародних угод і правових актів, зокрема щодо захисту прав жертв насильства та тортур. Загальна декларація прав людини відіграє важливу роль у міжнародних правових зусиллях щодо боротьби з порушеннями прав людини та забезпечення правового захисту кожної особи [13].

Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання була прийнята з метою боротьби з катуваннями та іншими формами жорстокого поводження. Вона визначає катування як будь-яке умисне завдання сильного фізичного або психічного болю з метою отримання інформації, покарання, залякування або будь-якої іншої цілі. Конвенція вимагає від держав-учасниць вжиття заходів щодо запобігання катуванням, а також створення ефективних механізмів для розслідування та покарання винних осіб. Важливим є також зобов'язання щодо надання медичної допомоги та психологічної підтримки жертвам катувань. Конвенція має обов'язкову юридичну силу і вимагає від держав

створення національних органів і механізмів для реалізації її положень. У рамках цієї конвенції було також створено Комітет проти катувань, який здійснює моніторинг дотримання її вимог [14].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права забезпечує права людини. Пакт гарантує ряд фундаментальних прав, зокрема право на життя, свободу, рівність перед законом, захист від катувань, жорстокого поводження та покарання. Стаття 7 пакту забороняє катування та інші форми нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Пакт вимагає від держав-учасниць створення правових механізмів для забезпечення цих прав і дає можливість особам звертатися до міжнародних органів, якщо їх права порушено. Пакт також передбачає, що кожна людина повинна мати право на ефективний правовий захист від порушень своїх прав, включаючи запобігання катуванням. Він став основою для розробки багатьох інших міжнародних стандартів у сфері прав людини [21].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод забезпечує захист прав і свобод людини в країнах Європи. Вона гарантує низку фундаментальних прав, серед яких право на життя, свободу та особисту недоторканність, право на справедливий суд, свободу вираження поглядів, а також заборону катувань, жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (стаття 3). Європейська конвенція є обов'язковою для країн, що підписали її, і вимагає від них забезпечення цих прав. Крім того, вона створює механізм правового захисту через Європейський суд з прав людини, який має повноваження розглядати скарги осіб, чия права були порушені, і накладати на держави відповідні санкції. Конвенція стала основою для розвитку європейської системи прав людини [15].

Римський статут Міжнародного кримінального суду створює механізм для притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні найтяжчих міжнародних злочинів, зокрема воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. Статут визначає катування та інші форми жорстокого поводження як воєнні злочини, за які передбачено кримінальну

відповідальність. Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію над злочинами, скоєними на території держав-учасниць або громадянами таких держав. Він спрямований на забезпечення справедливості для жертв міжнародних злочинів, а також на попередження безкарності за злочини, пов'язані з насильством і катуваннями. Римський статут встановлює юридичні засади для розслідувань і судових процесів у випадках порушень міжнародного гуманітарного права, забезпечуючи справедливість на глобальному рівні [36].

Протоколи ООН та інші міжнародні документи є важливими інструментами для забезпечення прав людини і боротьби з катуваннями, насильством та іншими порушеннями прав. Зокрема, Протокол до Конвенції ООН проти катувань, прийнятий у 2002 році, створює систему моніторингу та регулярних перевірок місць позбавлення волі з метою запобігання катуванням. Цей протокол запроваджує механізм національних превентивних механізмів, які повинні працювати на рівні держав для забезпечення контролю над дотриманням прав людей у місцях утримання [14].

Крім того, численні рекомендації та звіти комітетів ООН, зокрема Комітету проти катувань, розробляють конкретні інструкції для держав щодо покращення системи боротьби з катуваннями та підтримки жертв. Міжнародні документи, такі як Універсальна декларація прав людини та інші резолюції, посилюють зобов'язання держав у забезпеченні прав постраждалих і запобіганні катуванням.

Нормативно-правова база України щодо підтримки постраждалих від насильства та тортур є важливим елементом у системі забезпечення прав людини та надання допомоги жертвам насильства. Вона охоплює різні аспекти соціальної, медичної, психологічної та правової підтримки постраждалих, а також визначає механізми, через які постраждалі можуть отримати допомогу, відновити свої права та пройти реабілітацію. Проте, незважаючи на наявність нормативно-правових актів, існують певні проблеми в їх реалізації, що потребує удосконалення системи підтримки.

Конституція України гарантує права і свободи людини та забезпечує захист постраждалих від насильства, зокрема й у контексті воєнних злочинів. Стаття 3 Конституції проголошує, що права і свободи людини є найвищою цінністю, а держава зобов'язана їх захищати. Стаття 27 забороняє катування та інші форми жорстокого поводження, надаючи юридичний фундамент для захисту осіб, постраждалих від насильства під час війни. Конституція забезпечує доступ до правового захисту та реабілітації постраждалих осіб, зокрема через судову систему та інші інституції, що сприяють відновленню справедливості для жертв насильства та тортур під час конфліктів. Крім того, Конституція зобов'язує державу створювати належні умови для допомоги жертвам війни через спеціалізовані програми та установи [14].

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначає правовий статус осіб, які брали участь у бойових діях, у тому числі постраждалих внаслідок військових злочинів, і надає їм низку соціальних гарантій. Ветерани війни, які стали жертвами насильства або тортур під час збройного конфлікту, мають право на спеціалізовану медичну допомогу, реабілітацію та компенсацію за шкоду здоров'ю. Закон забезпечує доступ до пільг на лікування, соціальні виплати, а також надає підтримку для соціальної адаптації та інтеграції в суспільство. Для тих, хто пережив фізичні та психологічні травми внаслідок війни, передбачені програми реабілітації, включаючи психотерапевтичну допомогу та медичні послуги, а також забезпечення житлом та іншими необхідними ресурсами [35].

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» гарантує правовий захист та соціальні гарантії для осіб, які були змушені покинути свої домівки через збройний конфлікт, насильство або військові злочини. Закон передбачає надання внутрішньо переміщеним особам (ВПО) права на соціальні виплати, медичну допомогу, психологічну підтримку та тимчасове проживання. ВПО мають право на реєстрацію в органах соціального захисту, доступ до юридичних послуг, а також підтримку в процесі соціальної інтеграції. Крім того, закон сприяє створенню механізмів

для швидкого вирішення їхніх проблем з житлом, працевлаштуванням та адаптацією в нових умовах. Важливою частиною закону є створення спеціальних програм для допомоги жертвам насильства та тортур серед ВПО [31].

Закон України «Про соціальні послуги» встановлює правові основи надання соціальних послуг, включаючи підтримку осіб, постраждалих від насильства та тортур, в тому числі внаслідок збройних конфліктів. Закон визначає види соціальних послуг, які надаються громадянам, зокрема медичну допомогу, психологічну підтримку, соціальну адаптацію та реабілітацію. Важливим аспектом є забезпечення доступу до послуг для осіб з особливими потребами, постраждалих від насильства, включаючи жертв війни. Закон регулює взаємодію між державними органами, місцевими властями та громадськими організаціями для ефективного надання допомоги постраждалим. Крім того, документ визначає права постраждалих осіб на безкоштовні соціальні послуги, допомогу в реабілітації, а також надає державним органам повноваження для створення відповідних установ і центрів підтримки для жертв насильства [34].

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» забезпечує доступ до безкоштовної правової допомоги для осіб, які не можуть самостійно оплатити юридичні послуги. Постраждалі від насильства та тортур мають право на безкоштовну правову допомогу, яка включає юридичні консультації, складання позовів, представництво в суді та інші послуги, необхідні для захисту їхніх прав. Закон спрямований на забезпечення рівного доступу до правосуддя, особливо для вразливих груп населення, таких як жертви домашнього насильства, торгівлі людьми, а також жертви воєнних злочинів. Він також передбачає створення системи центрів безоплатної правової допомоги, які допомагають постраждалим особам пройти всі етапи судового процесу, включаючи надання юридичних консультацій і захисту інтересів постраждалих у судах [30].

Закон України «Про охорону дитинства» є основою державної політики щодо забезпечення прав і захисту дітей. Він включає положення щодо запобігання насильству над дітьми, у тому числі фізичному, сексуальному та психологічному насильству. Закон гарантує дітям право на захист від насильства, а також право на медичну, психологічну і правову допомогу в разі насильства чи експлуатації. Одним із ключових аспектів є забезпечення спеціалізованих установ, таких як притулки та кризові центри, для дітей, постраждалих від насильства. Закон також передбачає соціальні послуги для дітей, включаючи підтримку сімей, що опинилися в складних ситуаціях. Важливою складовою є заходи, спрямовані на виховання дітей у здоровому та безпечному середовищі, а також розвиток програм, орієнтованих на попередження насильства та підтримку потерпілих дітей на всіх етапах їхнього відновлення [32].

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» спрямований на запобігання торгівлі людьми, а також на надання допомоги жертвам цієї злочинної діяльності. Він визначає заходи боротьби з торгівлею людьми, створення національних та міжнародних механізмів для протидії цій проблемі, а також систему реабілітації для постраждалих осіб. Закон передбачає організацію кризових центрів, де постраждалі можуть отримати медичну, психологічну та правову допомогу. Також визначаються правові механізми для захисту прав жертв, зокрема право на отримання тимчасового житла, соціальних послуг і компенсацій. Важливим аспектом є співпраця держави з міжнародними організаціями, що працюють над питанням торгівлі людьми. Закон також визначає кримінальну відповідальність за скоєння злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, таких як вербування, перевезення та експлуатація осіб [33].

Закон України «Про надання правової допомоги» забезпечує доступ до безоплатної правової допомоги для осіб, які не можуть самотійно оплатити юридичні послуги. Постраждалі від насильства, торгівлі людьми та інших порушень прав людини мають право на безкоштовну правову допомогу, яка

включає юридичні консультації, допомогу у складанні заяв і позовів, а також представництво в судах. Закон визначає органи, які відповідають за надання правової допомоги, зокрема центри безоплатної правової допомоги. Відповідно до закону, особи, постраждалі від насильства або торгівлі людьми, можуть отримати допомогу в оформленні документів для звернення до суду або державних органів. Правова допомога є одним з основних елементів для захисту прав постраждалих, забезпечення доступу до правосуддя і відновлення справедливості [30].

Кримінальний кодекс України визначає покарання за різні форми насильства, тортур і злочинів проти людини. Особливо важливими є статті, що криміналізують насильство, вбивства, катування, зґвалтування та інші форми жорстокого поводження. Стаття 127 визначає відповідальність за катування, що включають будь-яке умисне завдання фізичного або психічного болю. Також, відповідно до статей 115 і 121, криміналізуються інші види насильства, зокрема за нанесення тяжких тілесних ушкоджень і вбивство. У кодексі є спеціальні норми щодо воєнних злочинів, що включають порушення законів та звичаїв війни, зокрема катування мирного населення. Кримінальний кодекс також передбачає відповідальність за торгівлю людьми (ст. 149) та за зловживання службовим становищем, що пов'язане з насильством і експлуатацією. Цей кодекс є важливим інструментом для покарання винних і захисту прав постраждалих від насильства та катувань [18].

Міжвідомча взаємодія державних структур та громадських організацій є ключовою передумовою ефективної підтримки осіб, які пережили насильство або тортури, особливо в умовах масштабної війни проти України. Комплексність потреб постраждалих – медичних, психологічних, соціальних, юридичних – потребує налагодженої координації між різними інституціями, які мають відповідні компетенції. Така взаємодія забезпечує безперервність допомоги, уникнення дублювання послуг і створює умови для швидкого реагування на запити постраждалих.

Ключову роль відіграють органи виконавчої влади, зокрема Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство внутрішніх справ, Національна поліція, Офіс Генерального прокурора та місцеві органи самоврядування.

Міністерство охорони здоров'я відповідає за стандарти медичної допомоги, організацію реабілітаційних послуг, роботу центрів психічного здоров'я та підготовку медичних працівників до роботи з травмованими пацієнтами [23].

Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України координує мережу центрів надання соціальних послуг, притулків, мобільних бригад, програм соціальної реабілітації [24].

Міністерство внутрішніх справ і Національна поліція забезпечують документування злочинів, захист постраждалих, реагування на випадки насильства, супровід у процесі отримання статусу потерпілого [22; 25].

Офіс Генерального прокурора здійснює процесуальний супровід справ, забезпечує досудове розслідування воєнних злочинів, у тому числі тортур, сексуального насильства, катувань та незаконного позбавлення волі. Місцеві органи влади організовують роботу кризових центрів, забезпечують діяльність соціальних служб і координують співпрацю на територіальному рівні [26].

Громадські організації є незамінним елементом у наданні спеціалізованої, чутливої та оперативної допомоги. Такі ГО, як «Українська Гельсінська спілка з прав людини», «Ла Страда-Україна», «Східноукраїнський центр громадських ініціатив», «Право на захист», «БФ «Право на здоров'я», «Blue Dot», «Libereso» та інші зосереджуються на юридичній підтримці, документуванні злочинів, психологічній допомозі, супроводі ВПО та реабілітаційних програмах.

Громадські об'єднання володіють більшою гнучкістю та мобільністю, що дозволяє реагувати на потреби постраждалих швидше, ніж державні інституції. Вони реалізують проекти екстреної психологічної допомоги,

забезпечують роботу «гарячих ліній», мобільних бригад, проводять групи підтримки, забезпечують гуманітарну допомогу.

Також громадські організації здійснюють адвокацію змін у законодавстві, підвищують обізнаність населення щодо доступних послуг, проводять тренінги для фахівців.

Міжвідомча взаємодія є фундаментом ефективної підтримки постраждалих від насильства та тортур. Лише поєднання ресурсів держави і гнучкості громадських організацій дозволяє створити цілісну систему допомоги, що відповідає складним потребам людей, які пережили травматичний досвід війни.

Нормативно-правове забезпечення підтримки осіб, постраждалих від насильства та тортур, формує комплексну систему захисту, що охоплює міжнародні стандарти, національне законодавство та спеціалізовані підзаконні акти. Аналіз правової бази засвідчує, що Україна взяла на себе значні міжнародні зобов'язання щодо заборони катувань і забезпечення реабілітації жертв, інтегрувавши їх у власне законодавство. Конституційні гарантії, закони про соціальний захист, реабілітацію, правову допомогу, протидію торгівлі людьми та підтримку ВПО створюють нормативне підґрунтя для надання медичної, психологічної, правової і соціальної допомоги.

Разом із тим спеціалізовані нормативні документи, спрямовані на реагування у воєнних умовах, доповнюють цю систему, забезпечуючи адресну підтримку жертв воєнних злочинів. У сукупності правова база демонструє прагнення держави сформувати цілісну модель захисту постраждалих, хоча її ефективність значною мірою залежить від міжвідомчої взаємодії та реального ресурсного забезпечення.

1.3 Особливості соціально-психологічної підтримки постраждалих від насильства та тортур: методи та форми.

Соціально-психологічна підтримка осіб, які пережили насильство або тортури, є ключовим компонентом їхнього відновлення, оскільки наслідки

травматичного досвіду значною мірою впливають не лише на фізичний стан, а й на емоційне, когнітивне та соціальне функціонування. Особливість такої підтримки полягає в необхідності комплексного, чутливого та індивідуально орієнтованого підходу, що враховує тип пережитого насильства, глибину психологічних наслідків, ресурси самої людини та доступність допомоги. У сучасних умовах війни в Україні питання ефективних методів та форм підтримки набуває особливого значення, адже кількість осіб, які зазнали катувань, сексуального насильства, полону чи інших воєнних злочинів, стрімко зростає.

Підтримка має комплексний характер і поєднує психологічні, соціальні, правові та медичні інтервенції. Її специфіка визначається багатьма чинниками: видом насильства (фізичне, сексуальне, психологічне, економічне), його тривалістю, наявністю погроз, контекстом (домашнє, інституційне, воєнне), а також індивідуальними особливостями постраждалого – віком, рівнем стресостійкості, попереднім життєвим досвідом і наявністю соціальної підтримки [19, с. 176].

Соціально-психологічна підтримка може бути кризовою, короткостроковою або довготривалою. ***Кризове втручання*** спрямоване на стабілізацію стану людини, зменшення шоку, відновлення базового відчуття безпеки, запобігання самоушкодженню та повторній травматизації. У цей період надзвичайно важливо забезпечити емпатійний прийом, захищений простір і базові потреби (тепло, їжа, медична допомога, інформація про права).

У подальшому застосовуються *психотерапевтичні методи*, які допомагають працювати з симптомами ПТСР, депресії, тривожних розладів, дисоціації, відчуттям провини та сорому. Найбільш ефективними у роботі з наслідками насильства визнано когнітивно-поведінкову терапію (КПТ), EMDR-терапію (десенсибілізація і переробка рухами очей), тілесно орієнтовані методи, травма-орієнтовану терапію, арт-терапію та нарративні підходи. Вибір методу залежить від стану людини та готовності до глибшої психотерапевтичної роботи [19, с. 177].

Важливою складовою є *соціальна підтримка*, що включає допомогу у відновленні соціальних зв'язків, поверненні до ролей у сім'ї та громаді, забезпеченні доступу до освіти, працевлаштування, соціальних послуг. Постраждалим часто потрібна правова допомога для оформлення статусу потерпілого, компенсацій чи доведення факту катувань. Тому соціально-психологічна підтримка тісно пов'язана з роботою юристів, соціальних працівників, медиків, поліції, правозахисників та громадських організацій.

Окремої уваги потребують діти, які пережили насильство чи тортури. З ними працюють через ігрові методики, арт-терапію, сімейну терапію, оскільки дитяча психіка по-іншому реагує на травму, а наслідки можуть позначитися на розвитку, самооцінці та поведінці.

Соціально-психологічна підтримка є не лише індивідуальною, а й груповою. Групи взаємодопомоги, терапевтичні групи, програми для родин сприяють створенню атмосфери прийняття та нормалізації переживань, зменшенню ізоляції та сорому, що дуже характерні для жертв насильства [2, с. 14].

Таким чином, соціально-психологічна підтримка – це багаторівневий і міждисциплінарний процес, спрямований на відновлення внутрішніх ресурсів постраждалого, зміцнення його здатності впоратися з травмою та забезпечення повернення до повноцінного життя .

Надання соціально-психологічної підтримки постраждалим від насильства та тортур має низку специфічних особливостей, пов'язаних із глибиною травматичного досвіду, високим рівнем психологічної вразливості та потребою у комплексному підході. Травма, завдана насильством або катуваннями, порушує базові відчуття безпеки, довіри до людей та контролю над власним життям. Тому фахівці працюють не лише зі симптомами, а й із фундаментальними психологічними структурами особистості.

Однією з ключових особливостей є принцип безпечного середовища. Постраждалий має відчувати захищеність на всіх етапах взаємодії – фізичну, емоційну та соціальну. Фахівець повинен забезпечити конфіденційність,

недискримінаційність, уникати будь-якого тиску чи повторної травматизації. Створення атмосфери довіри є базовою умовою для подальшої роботи.

Друга важлива особливість – індивідуалізація підтримки. Значення має не лише вид насильства, а й особистісні особливості людини, її життєвий досвід, соціальні ресурси, наявність підтримки родини чи громади. Один і той самий метод може бути ефективним для однієї особи та неприйнятним для іншої, тому підхід має бути адаптивним і чутливим до контексту.

Третьою особливістю є поступовість і багатоетапність. Підтримка включає кризове втручання (стабілізацію), роботу з травмою та її наслідками, а також етап соціальної реінтеграції. На початковій фазі важливо відновити базове відчуття безпеки та контролю, а вже після цього можливе глибше терапевтичне опрацювання травматичних спогадів [1].

Ще однією особливістю є міждисциплінарність. Соціально-психологічна підтримка неможлива без співпраці психологів, психотерапевтів, соціальних працівників, лікарів, юристів, правоохоронних органів та громадських організацій. Кожен фахівець виконує свою функцію: психолог – допомагає зменшити симптоми травми, соціальний працівник – забезпечує доступ до послуг, юрист – захищає права постраждалого, медики – лікують фізичні наслідки.

Важливою особливістю є чутливість до травми (trauma-informed approach). Фахівці мають знати механізми травматизації, зважати на ризик повторної травми, будувати комунікацію так, щоб не посилювати почуття безпорадності чи сорому.

Також значення має врахування культурних, гендерних і вікових аспектів, оскільки реакції на насильство можуть суттєво різнитися залежно від віку, статі, соціальної ролі чи культурного середовища.

Таким чином, підтримка постраждалих від насильства і тортур – це складний, делікатний процес, що вимагає високого професіоналізму, емпатії, системності та міжвідомчої співпраці, забезпечуючи людині шлях до відновлення та повернення контролю над власним життям.

Методи соціально-психологічної підтримки постраждалих від насильства та тортур охоплюють широкий спектр підходів, спрямованих на стабілізацію психоемоційного стану, відновлення внутрішніх ресурсів, опрацювання травматичного досвіду, а також повернення людини до активного соціального функціонування (рис. 1.3.1). Комплексність цієї підтримки зумовлена багатовимірністю наслідків насильства: порушеннями психічного здоров'я, руйнуванням соціальних зв'язків, втратою довіри, порушенням самоідентичності та зниженням життєвих перспектив. Тому методи роботи мають ґрунтуватися на принципах чутливості до травми (trauma-informed approach), конфіденційності, недискримінації, поваги до гідності людини та партнерських взаємин між фахівцем і постраждалим [27, с. 64-66].

Рис. 1.3.1 Методи соціально-психологічної підтримки

Методи кризового втручання. Кризове втручання є першочерговим етапом допомоги постраждалим, особливо коли насильство чи тортури відбулися нещодавно. Ці методи спрямовані на стабілізацію стану людини, зниження шоккових реакцій та запобігання поглибленню травматичних наслідків.

Психологічна перша допомога (PFA) включає уважне слухання, встановлення контакту та забезпечення базових потреб – безпеки, інформації, підтримки. Цей підхід нефарховий у глибокому психотерапевтичному сенсі, але критично важливий для стабілізації.

Техніки заземлення допомагають людині повернутися до реальності та знизити рівень дезорієнтації, що часто супроводжує гостру травму. Це можуть бути вправи на відчуття тіла, концентрацію на диханні, тактильні техніки.

Регуляція дихання та фізіологічних реакцій дозволяє зменшити паніку, тривожність та соматичні симптоми. Фарховці застосовують техніки глибокого дихання, діафрагмального дихання, чергування напруги і розслаблення м'язів.

Кризове консультування включає короткі інтервенції, спрямовані на підтримку, визначення першочергових потреб, мобілізацію ресурсів та формування реалістичного плану дій у найближчий час [27, с. 72].

Психотерапевтичні методи. Після стабілізації стану постраждалого застосовуються терапевтичні методи, спрямовані на глибше опрацювання травми та формування здорових психологічних механізмів подолання.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). КПТ є одним із найбільш доказових підходів у роботі з ПТСР і посттравматичними наслідками. Вона спрямована на зміну деструктивних переконань, що сформувалися внаслідок насильства: «я безпорадний», «світ небезпечний», «зі мною щось не так». Терапевт допомагає людині розпізнавати зв'язок між думками, емоціями та поведінкою та формувати нові адаптивні способи реагування [9, с. 42].

EMDR-терапія (десенсибілізація та переробка травми). Метод EMDR базується на ритмічній стимуляції (зокрема рухах очей), яка активує природні механізми переробки травматичної інформації. Він ефективний при інтенсивних спогадах, флешбеках, нічних кошмарах. EMDR допомагає інтегрувати травматичний досвід таким чином, щоб він більше не викликав надмірної емоційної реакції [5].

Травма-орієнтована терапія. Вона включає структуровані протоколи, що працюють із відчуттями безпеки, стабільністю, поверненням контролю над

тілом і досвідом. У цьому підході особлива увага приділяється ресурсам та тілесним відчуттям, оскільки травма часто «зберігається» в тілі.

Тілесно орієнтовані методи. Соматичні підходи, зокрема соматичне переживання (Somatic Experiencing), фокусуються на вивільненні фізичної напруги, яка утримує травматичний досвід. Методи включають роботу з тілесними імпульсами, м'язовими блоками та тілесною чутливістю.

Психодинамічна терапія. Допомагає постраждалим зрозуміти глибинні психологічні механізми, що впливають на їхню реакцію на травму, зокрема почуття провини, сорому, ворожості або амбівалентності.

Наративна терапія. Застосовується для реконструкції історії власного життя так, щоб травма не визначала ідентичність. Постраждалий вчиться переосмислювати свій досвід, вписуючи його в ширший контекст, зменшуючи його домінуючий вплив.

Арт-терапія. Є ефективною для постраждалих, які мають труднощі з вербалізацією пережитого. Малювання, ліплення, музика дозволяють виразити емоції без прямого занурення у травматичні деталі.

Групові методи підтримки. Групові методи допомагають зменшити ізоляцію, нормалізувати переживання та сформувати почуття належності.

Групи взаємодопомоги створюють простір, у якому люди з подібним досвідом можуть ділитися переживаннями, підтримувати один одного, обмінюватися ресурсами.

Психотерапевтичні групи проводяться фахівцями й орієнтовані на глибшу терапевтичну роботу: опрацювання травми, розвиток навичок саморегуляції, відновлення довіри.

Психоедукаційні групи допомагають постраждалим зрозуміти природу травми, симптоми ПТСР, механізми впливу стресу на тіло та психіку, навчають технікам самодопомоги [10].

Групові методи особливо ефективні у процесі соціальної інтеграції, оскільки зменшують стигматизацію й допомагають відновити соціальні навички.

Методи соціально-психологічної підтримки постраждалих від насильства та тортур є багатовимірними та адаптивними. Вони охоплюють кризове втручання, глибоку психотерапію, групові програми, соціальну підтримку, освітні інтервенції та правовий супровід. Ефективність допомоги залежить від комплексності підходу, міжвідомчої взаємодії та використання доказових методів, що дозволяють забезпечити постраждалим шлях до відновлення та психологічного благополуччя.

Форми соціально-психологічної підтримки постраждалих від насильства та тортур відзначаються різноманітністю, оскільки повинні охоплювати всі аспекти відновлення людини – емоційний, соціальний, когнітивний та поведінковий. Вибір форми залежить від глибини травми, індивідуальних потреб постраждалого, а також від того, на якому етапі він перебуває – кризовому чи реабілітаційному. Форми підтримки можуть бути індивідуальними, груповими, сімейними, громадськими та інституційними.

Однією з найпоширеніших є *індивідуальна підтримка*, що включає особисті консультації з психологом, психотерапевтом чи соціальним працівником. Така форма дозволяє забезпечити конфіденційність, побудувати довірливі стосунки й адаптувати роботу до особистих потреб людини. Вона включає кризове втручання, діагностику психоемоційного стану, терапевтичні бесіди, планування індивідуальної програми відновлення та супровід у складних юридичних чи соціальних питаннях.

Важливою формою є *групова підтримка*, що включає психотерапевтичні групи, групи взаємодопомоги, тренінгові заняття. Групові форми зменшують почуття ізоляції, формують відчуття приналежності та нормалізують емоційні переживання. Особливо ефективні вони для осіб, які пережили схожий травматичний досвід. У групах створюються умови, у яких учасники можуть безпечно ділитися переживаннями, отримувати емоційну підтримку та вчитися регуляції емоцій [17, с. 42].

Сімейна підтримка передбачає роботу з родинною системою постраждалого. Травма однієї людини часто впливає на динаміку всієї сім'ї –

виникають конфлікти, непорозуміння, зміни у розподілі ролей. Тому сімейне консультування та терапія сприяють відновленню стосунків, формують здорові комунікаційні моделі та допомагають родині стати додатковим ресурсом для постраждалого [40, с. 434].

Надання соціально-психологічної підтримки особам, які пережили насильство або тортури, супроводжується численними **проблемами та викликами**. Вони пов'язані як з індивідуальними особливостями постраждалих, так і зі структурними обмеженнями системи допомоги. У контексті війни в Україні ці виклики набувають ще більшої складності, адже кількість жертв воєнних злочинів зростає, а система підтримки змушена працювати в умовах надзвичайного навантаження, ресурсного дефіциту й постійних соціальних змін.

Психологічні бар'єри постраждалих. Одна з найбільш поширених проблем – небажання або нездатність постраждалих звертатися по допомогу. Це може бути зумовлено: сильним почуттям сорому та провини; **страхом** помсти з боку кривдника; втратою довіри до людей, зокрема представників інституцій; дисоціацією, що ускладнює усвідомлення власного стану; самотигматизацією, коли постраждалий вважає себе «винним» у тому, що сталося.

Особливо складно працювати з особами, які пережили сексуальне насильство або тортури в умовах полону, адже їхня травма має глибокий багатовимірний характер, часто супроводжується тяжкими ПТСР-симптомами та соціальною ізоляцією.

Недостатня кількість фахівців і їхня підготовка. Проблемою є нестача психологів, психотерапевтів і соціальних працівників, які мають спеціальну підготовку з роботи з травмою, кризовими станами, наслідками катувань чи сексуального насильства, зокрема пов'язаного з війною.

Навіть у великих містах кількість кваліфікованих фахівців недостатня, а у сільських громадах – критично мала. Багато спеціалістів виїхали за кордон або працюють із перевантаженням.

До того ж наявні навчальні програми не завжди містять складові *trauma-informed practice*, що робить підтримку неповноцінною або ризикованою щодо повторної травматизації клієнта.

Фрагментованість системи допомоги. Система підтримки постраждалих часто є розпорошеною: медичні, соціальні та юридичні послуги надаються різними інституціями, які діють автономно й не завжди узгоджують свої дії. Це призводить до: дублювання функцій; втрати інформації; затримок у наданні допомоги; переведення відповідальності між установами; дезорієнтації постраждалих.

У багатьох громадах відсутні чіткі маршрути перенаправлення клієнтів, що ускладнює доступ до комплексної допомоги.

Обмежені ресурси та нерівномірний доступ до послуг. Ресурсний дефіцит проявляється у недостатньому фінансуванні центрів підтримки, нестачі медикаментів, психологічних програм, притулків та мобільних бригад.

Нерівність у доступі особливо відчутна серед: внутрішньо переміщених осіб; жителів прифронтових громад; людей з інвалідністю; літніх людей; дітей, що втратили батьків або пережили полон.

Частина громад не має жодного кризового центру або психолога, що працює зі складними травмами.

Вторинна травматизація та емоційне вигорання фахівців/ Постійний контакт із травматичними історіями призводить до вигорання, компасійної втоми та вторинної травматизації серед спеціалістів. Через це знижується якість підтримки, зростає ризик помилок у роботі, погіршується психологічний стан самих фахівців.

Система професійної підтримки для них недостатньо розвинена, а супервізія та міжвізійні групи працюють не скрізь.

Виклики документування та правової підтримки. Жертви часто стикаються з: труднощами доведення факту насильства чи тортур; недостатньою кваліфікацією правоохоронців; затягуванням слідчих дій;

небезпекою розголошення інформації; неготовністю системи працювати з воєнними злочинами на масовому рівні.

Для багатьох постраждалих участь у слідчих діях є психологічно важкою, оскільки вони повторно переживають травму.

Соціальна стигматизація постраждалих. У суспільстві досі побутують упередження щодо жертв насильства, особливо сексуального та тортур. Це породжує страх осуду, знецінення або недовіри, що утримує постраждалих від звернення по підтримку й поглиблює їхню ізоляцію.

Проблеми та виклики у сфері соціально-психологічної підтримки постраждалих від насильства і тортур є багатограними та системними. Їхнє подолання потребує комплексного підходу: підвищення кваліфікації фахівців, розвитку інфраструктури допомоги, створення чітких маршрутів перенаправлення, покращення документування злочинів, зміцнення міжвідомчої взаємодії та боротьби зі стигматизацією. Лише за умов посилення цих напрямів можливо забезпечити доступну, ефективну та чутливу до потреб постраждалих систему підтримки.

Висновки до першого розділу

Перший розділ дослідження присвячений теоретичним засадам соціально-психологічної підтримки осіб, які пережили насильство або тортури, та дозволив сформулювати цілісне уявлення про природу цього феномену, його нормативно-правові рамки й ключові підходи до надання допомоги.

Аналіз феномену насильства і тортур засвідчив, що ці дії є не лише грубим порушенням прав людини, а й одним із найтяжчих травматичних досвідів, який руйнує фізичну цілісність, психологічну стабільність, соціальні зв'язки та базові уявлення людини про світ. Наслідки насильства торкаються як індивіда, так і суспільства, поглиблюють соціальну напругу, формують недовіру до інституцій та посилюють вразливість постраждалих груп.

Нормативно-правове забезпечення підтримки постраждалих визначає чіткі міжнародні й національні стандарти захисту прав людини, заборони катувань та відповідальності за вчинення насильства. Документи ООН, європейські конвенції та українське законодавство утворюють правову основу, що гарантує постраждалим доступ до медичної, психологічної, соціальної та правової допомоги. Разом із тим аналіз показав, що практична реалізація цих норм потребує подальшого вдосконалення, зокрема в умовах війни, коли масштаби порушень прав людини значно зросли.

Розгляд теоретичних підходів до соціально-психологічної підтримки продемонстрував важливість міждисциплінарного, травма-орієнтованого та індивідуалізованого підходів. Комплексність методів, їх інтеграція та чутливість до потреб людини є визначальними чинниками успішної реабілітації.

Таким чином, теоретичний аналіз дозволяє стверджувати, що ефективна система підтримки постраждалих від насильства і тортур має ґрунтуватися на поєднанні науково обґрунтованих методів, належної правової бази та міжвідомчої співпраці. Це створює фундамент для практичних висновків і аналізу діяльності громадських організацій, що буде здійснено у другому розділі.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ НАСИЛЬСТВО АБО ТОРТУРИ

2.1 Аналіз діяльності громадських організацій в Україні щодо соціально-психологічної підтримки осіб, які пережили насильство або тортури.

У сучасних умовах війни та масштабних порушень прав людини роль громадських організацій у наданні соціально-психологічної підтримки постраждалим від насильства та тортур значно зросла. Саме громадський сектор став одним із найбільш гнучких, оперативних та доступних механізмів реагування на потреби людей, які пережили воєнні злочини, катування, сексуальне насильство, полон чи інші форми жорстокого поводження. На відміну від державних структур, громадські організації мають можливість швидко мобілізувати ресурси, застосовувати інноваційні методи роботи та забезпечувати комплексну допомогу, поєднуючи психологічну, юридичну та соціальну підтримку.

Громадський сектор відіграє ключову роль у системі підтримки осіб, які пережили насильство або тортури, особливо в умовах війни. Його значущість зумовлена гнучкістю, швидкістю реагування, інноваційністю підходів та здатністю забезпечувати допомогу там, де державні структури через бюрократію або обмежені ресурси не завжди можуть ефективно діяти.

Однією з головних функцій громадських організацій є надання комплексної допомоги – психологічної, соціальної, юридичної та гуманітарної. Багато організацій впроваджують цілі програми реабілітації, які включають кризове втручання, тривалу психотерапевтичну підтримку, групи взаємодопомоги, допомогу у працевлаштуванні, освітні та реінтеграційні проєкти.

Громадські організації також відіграють центральну роль у документуванні злочинів, зокрема тортур, сексуального насильства та

незаконного позбавлення волі. Вони збирають свідчення, що згодом передаються міжнародним правозахисним інституціям. Це надзвичайно важливо для подальшого покарання винних та забезпечення справедливості для постраждалих.

Не менш важливою є адвокаційна діяльність. Саме завдяки громадському сектору в Україні активно просуваються законодавчі зміни, спрямовані на захист постраждалих, удосконалення механізмів розслідування воєнних злочинів, розвиток соціальних послуг та впровадження підходу, чутливого до травми. Громадські організації ініціюють інформаційні кампанії, підвищують обізнаність громадськості, формують нетерпимість до насильства та руйнують стигматизацію жертв.

Громадські організації виступають також важливим ланцюгом між постраждалими та державними службами. Вони часто є першими, до кого звертаються жертви, і виконують функцію перенаправлення, координуючи доступ до медичних, соціальних чи юридичних послуг.

Ще однією вагомою функцією є навчання та підвищення кваліфікації фахівців. Громадські організації організовують тренінги з кризового втручання, роботи з травмою, підтримки жертв воєнних злочинів, що суттєво покращує якість послуг у державному секторі.

Аналіз діяльності ключових громадських організацій є важливим для розуміння того, як на практиці функціонує система підтримки осіб, які пережили насильство або тортури. Саме ці організації формують реальне поле допомоги, впроваджуючи інноваційні моделі роботи, забезпечуючи доступ до психологічної, юридичної та соціальної підтримки, а також беручи участь у документуванні воєнних злочинів. Дослідження їхньої діяльності дозволяє оцінити спектр доступних послуг, визначити ефективність підходів та побачити, які потреби постраждалих задовольняються, а які залишаються поза увагою. Це створює основу для подальшого вдосконалення системи допомоги.

Правозахисні громадські організації відіграють ключову роль у підтримці осіб, які пережили тортури та воєнні злочини. Вони поєднують

документування порушень прав людини, психологічну та юридичну допомогу, адвокацію й міжнародну співпрацю, забезпечуючи постраждалим доступ до захисту, відновлення та справедливості.

Українська Гельсінська спілка з прав людини є однією з провідних правозахисних організацій країни, яка відіграє ключову роль у захисті прав осіб, що постраждали від тортур, незаконного утримання та інших воєнних злочинів. Спілка об'єднує широку мережу правозахисних центрів та має багаторічний досвід документування порушень прав людини, що робить її важливим суб'єктом національної та міжнародної системи правосуддя.

Одним із центральних напрямів діяльності Спілки є *збір доказів та документування тортур і жорстокого поводження*, вчинених у контексті війни. Співробітники організації проводять інтерв'ю зі свідками та постраждалими, фіксують факти катувань, сексуального насильства, насильницьких зникнень, незаконного позбавлення волі. Ці матеріали передаються до міжнародних інституцій, зокрема Міжнародного кримінального суду та органів ООН, що сприяє подальшому притягненню винних до відповідальності.

Спілка надає також *юридичну підтримку* постраждалим, допомагаючи їм оформлювати заяви, отримувати статус потерпілого, готувати скарги до ЄСПЛ, супроводжувати судові процеси в Україні та за кордоном. Особливу увагу організація приділяє підтримці колишніх полонених, осіб, які пережили катування на окупованих територіях, та сімей зниклих безвісти.

Значне місце займає *психологічна та психосоціальна допомога*, яку Спілка надає через мережу партнерів і фахівців. Підтримка включає індивідуальні консультації, кризові інтервенції, групові заняття, перенаправлення до спеціалізованих реабілітаційних служб.

Окремим напрямом є *адвокація та просвітництво*. Спілка активно лобіює зміни до законодавства, що стосуються захисту жертв тортур та воєнних злочинів, а також проводить тренінги для юристів, психологів,

соціальних працівників та силових структур щодо стандартів захисту прав людини.

Таким чином, Спілка забезпечує комплексний підхід до підтримки постраждалих, поєднуючи юридичний супровід, психологічну допомогу, документування злочинів та захист прав людини на міжнародному рівні [41].

Харківська правозахисна група (ХПГ) є однією з найстаріших і найвідоміших правозахисних організацій України, що системно працює у сфері захисту прав людини з початку 1990-х років. З початком російсько-української війни саме ХПГ стала одним із ключових центрів документування воєнних злочинів, катувань, незаконних затримань та випадків насильства, вчинених проти цивільного населення. Організація відіграє важливу роль у зборі доказів порушень міжнародного гуманітарного права та формуванні баз даних, які використовуються у національних і міжнародних процесах.

Одним із основних напрямів діяльності ХПГ є *документування катувань, позасудових страт та насильницьких зникнень*. Співробітники й аналітики організації проводять інтерв'ю з постраждалими, ретельно фіксують обставини їхнього утримання, умови, способи катування та наслідки. Ці свідчення передаються до Міжнародного кримінального суду, ООН, ОБСЄ та інших міжнародних структур, що дозволяє забезпечувати глобальний тиск на державу-агресора та сприяти притягненню винних до відповідальності.

Важливою складовою роботи ХПГ є *надання правової допомоги* постраждалим. Організація консулює жертв тортур, родини загиблих та зниклих безвісти, допомагає у процесі подання заяв, оформленні статусу потерпілого, супроводжує кримінальні провадження, а також готує скарги до Європейського суду з прав людини.

ХПГ також забезпечує *психологічну підтримку*, співпрацюючи з професійними психологами та психотерапевтами, які працюють з особами, що пережили полон, тортури чи інші тяжкі форми насильства. Постраждалим пропонують кризове консультування, стабілізаційні техніки та тривалу терапевтичну підтримку.

Організація активно займається *аналітичною та адвокаційною діяльністю*, публікуючи звіти, дослідження та рекомендації щодо вдосконалення законодавства у сфері прав людини.

Таким чином, ХПГ є однією з ключових ланок у системі підтримки жертв воєнних злочинів, поєднуючи документування, правовий захист, психологічну допомогу та просвітництво [42].

Центр громадянських свобод є однією з найвідоміших правозахисних організацій України, що отримала міжнародне визнання, зокрема Нобелівську премію миру 2022 року, за внесок у документування воєнних злочинів та захист прав людини. З перших днів російської агресії Центр став ключовим осередком збору доказів тортур, незаконних затримань, насильницьких зникнень та інших порушень, що здійснюються окупаційними силами. Організація координує одну з найбільших ініціатив зі збору свідчень – «Трибунал для Путіна», у межах якої фіксуються злочини проти цивільного населення на всій території України.

Однією з важливих сфер діяльності Центр є *підтримка осіб, які повернулися з полону або пережили катування*. Організація надає їм юридичну допомогу, допомагає отримати статус потерпілого, оскаржувати неправомірні дії та захищати свої права у національних і міжнародних судових інституціях. Значну увагу приділяють також психологічній та психосоціальній підтримці постраждалих, співпрацюючи з кризовими психологами, психотерапевтами та організаціями, що спеціалізуються на травмі війни.

Центр активно *просуває адвокаційні ініціативи*, спрямовані на вдосконалення законодавства щодо захисту жертв воєнних злочинів, посилення відповідальності за катування, покращення механізмів документування та розслідування правопорушень. Організація регулярно публікує звіти, аналітичні матеріали, рекомендації для державних інституцій та міжнародних партнерів.

Важливою є й *просвітницька діяльність* Центру. Організація проводить тренінги для правозахисників, юристів, журналістів, медиків та соціальних

працівників, зосереджуючись на стандартах прав людини, роботі з травмою, етичному інтерв'юванні постраждалих та запобіганні повторній віктимізації.

Завдяки системній багатопрофільній діяльності Центр громадянських свобод став одним із найважливіших суб'єктів у сфері підтримки жертв тортур та воєнних злочинів, поєднуючи юридичний захист, психологічну допомогу, документування злочинів та адвокацію на міжнародному рівні [40].

Східноукраїнський центр громадських і ініціатив є однією з провідних організацій, що спеціалізується на підтримці постраждалих від воєнних злочинів, зокрема тортур, незаконного утримання та насильства, вчинених на тимчасово окупованих територіях. Створений у Луганську, а після початку війни переміщений до Києва, Центр зосередив свою діяльність на документуванні порушень прав людини, наданні допомоги потерпілим та захисті їхніх прав на національному й міжнародному рівнях.

Однією з ключових сфер діяльності Центру є *збір і систематизація свідчень постраждалих*. Організація проводить глибинні інтерв'ю з жертвами катувань, сексуального насильства, примусових робіт, незаконних затримань, насильницьких зникнень та інших злочинів. Зібрана інформація використовується для аналітичних звітів, подання матеріалів у міжнародні судові інституції, а також інформування українських і міжнародних партнерів про масштаби злочинів, що здійснюються проти цивільного населення.

Важливим аспектом роботи Центру є *надання юридичної допомоги постраждалим*, включно з консультаціями, підготовкою заяв, супроводом у кримінальних провадженнях та адвокацією прав постраждалих у державних структурах. Організація активно співпрацює з іншими правозахисними інституціями, забезпечуючи міжвідомчу взаємодію під час розслідування воєнних злочинів.

Особливу увагу Центр приділяє *психологічній та психосоціальній підтримці жертв тортур*. Фахівці центру працюють із постраждалими у форматі кризового консультування, індивідуальної та групової терапії, а також проводять програми стабілізації для осіб, що мають тяжкі симптоми ПТСР.

Центр активно використовує травма-орієнтований підхід, що дозволяє забезпечувати безпечні умови для відновлення постраждалих.

Організація також займається *аналітичними дослідженнями та просвітництвом*, публікуючи тематичні звіти, проводячи конференції та тренінги для юристів, журналістів, психологів та працівників державних структур.

Завдяки системній роботі Центр став одним із ключових центрів допомоги жертвам тортур і воєнних злочинів, поєднуючи документування, правовий захист, психологічну підтримку та адвокацію [39].

Truth Hounds – одна з найважливіших організацій в Україні, що спеціалізується на документуванні воєнних злочинів, зокрема тортур, катувань, сексуального насильства, насильницьких зникнень, незаконних затримань та вбивств, а також на підтримці осіб, які стали жертвами цих злочинів. Організація працює з 2014 року, а після повномасштабного вторгнення її діяльність значно розширилася, охопивши більшість регіонів України, особливо звільнені території, де зафіксовано системні порушення прав людини російськими військовими.

Основним напрямом Truth Hounds є *польове документування злочинів проти людяності*. Команди фахівців виїжджають у місця, де сталися катування, масові страти, сексуальне насильство, жорстоке поводження із цивільними чи військовополоненими. Вони проводять інтерв'ю зі свідками й постраждалими, фіксують матеріальні докази, фото- та відеоматеріали, координують роботу з міжнародними експертами. Діяльність організації відповідає міжнародним стандартам збирання інформації для кримінальних проваджень і дозволяє використовувати зібрані дані в Міжнародному кримінальному суді та інших міжнародних структурах.

Truth Hounds також працює у сфері *підтримки постраждалих від катувань та насильства*. Організація співпрацює з психологами, юристами та правозахисниками, забезпечуючи перенаправлення жертв до відповідних служб допомоги. Хоча її фокус – документування злочинів, Truth Hounds

приділяє значну увагу безпечному та етичному спілкуванню із постраждалими, щоб уникнути повторної травматизації та забезпечити можливість отримання допомоги.

Організація активно займається *аналітичною та адвокаційною роботою*, готуючи звіти про порушення прав людини, презентуючи їх на міжнародних форумах, у структурах ООН, ЄС та Ради Європи, привертаючи увагу до масштабів злочинів проти цивільного населення.

Truth Hounds посідає провідне місце серед українських організацій, які забезпечують професійне документування тортур та інших тяжких злочинів, що робить її вагомим елементом у системі підтримки та захисту прав постраждалих [49].

Docudays UA Human Rights Centre, також відомий через свою програму «Документуйте», є важливою громадською ініціативою, що працює на перетині документування воєнних злочинів та підтримки осіб, які пережили насильство, тортури чи інші грубі порушення прав людини. Центр виник як частина правозахисного напрямку Міжнародного фестивалю документального кіно Docudays UA, але з початком війни перетворився на повноцінну платформу для фіксації злочинів та навчання громадянських документаторів.

Одним із ключових напрямів роботи Центру є *підготовка та координація мережі документаторів*, які збирають свідчення про катування, сексуальне насильство, примусове утримання, насильницькі зникнення та інші порушення. За допомогою стандартизованих методик документування, заснованих на міжнародних вимогах, Центр забезпечує якісне фіксування свідчень, які надалі можуть бути використані в національних та міжнародних судових інституціях, включно з МКС, ЄСПЛ та структурами ООН.

Важливою складовою діяльності є *навчання фахівців та волонтерів*. Docudays UA проводить тренінги з етичного інтерв'ювання, підходів, чутливих до травми (trauma-informed), технік безпечного спілкування з жертвами тортур і сексуального насильства. Це дозволяє мінімізувати ризик повторної травматизації та забезпечити коректне збирання інформації.

Центр також забезпечує *інформаційну та психологічну підтримку постраждалих* через партнерські мережі. Документатори допомагають перенаправляти жертв до психологів, юристів, соціальних служб і правозахисних організацій, що дозволяє постраждалим отримати комплексну допомогу.

Крім того, Docudays UA Human Rights Centre активно займається *адвокацією та просвітництвом*, оприлюднюючи звіти, аналітичні матеріали, тематичні кампанії, що спрямовані на підвищення обізнаності про воєнні злочини та їх вплив на цивільне населення.

Таким чином, «Документуйте» поєднує документування, навчання, підтримку постраждалих та адвокацію, роблячи вагомий внесок у захист жертв тортур і воєнних злочинів в Україні [49].

Libereco – Partnership for Human Rights є міжнародною правозахисною організацією зі штаб-квартирами у Швейцарії та Німеччині, яка працює в Україні з 2014 року та активно підтримує жертв воєнних злочинів, зокрема осіб, що пережили катування, незаконне ув'язнення, сексуальне насильство та інші форми жорстокого поводження. Організація розбудувала широку партнерську мережу в Україні, співпрацюючи з місцевими правозахисними групами, психологічними службами та гуманітарними ініціативами для забезпечення комплексної підтримки постраждалих.

Одним із головних напрямів діяльності Libereco є *допомога колишнім полоненим та їхнім сім'ям*. Організація надає матеріальну, психологічну та юридичну підтримку особам, які пережили незаконне утримання на тимчасово окупованих територіях або були депортовані до РФ. Значна увага приділяється подоланню наслідків тортур, важкого психоемоційного виснаження та травматичного досвіду, що впливає на здатність постраждалих повернутися до нормального життя.

Libereco також здійснює *правозахисну й гуманітарну діяльність*, підтримуючи людей, які стали жертвами воєнного насильства, обстрілів, примусових переміщень та руйнування житла. Організація надає

медикаменти, засоби першої необхідності, а також допомагає відновлювати доступ до соціальних і медичних послуг.

Важливою складовою роботи є *адвокація на міжнародному рівні*. Libereco систематично інформує європейські інституції про масштабні порушення прав людини в Україні, лобіює санкції проти винних та ініціює кампанії на підтримку політичних в'язнів і цивільних заручників. Публічні кампанії та співпраця зі ЗМІ сприяють підвищенню обізнаності про проблеми жертв тортур та незаконних затримань.

Завдяки поєднанню гуманітарної, правової, психологічної та адвокаційної діяльності Libereco є важливим партнером України у захисті прав постраждалих від війни та забезпеченні їхнього відновлення й реабілітації [49].

Stabilization Support Services (SSS) – це міжнародна неурядова організація, яка активно працює в Україні з 2014 року та спеціалізується на підтримці постраждалих від війни, зокрема осіб, які пережили насильство, тортури, полон, вимушене переміщення або втрату близьких. Організація відома своїм комплексним підходом, що поєднує психосоціальну підтримку, правову допомогу, розвиток громад і адвокаційну діяльність.

Одним із ключових напрямів SSS є *психосоціальна підтримка осіб, які зазнали воєнних злочинів*. Організація впроваджує програми стабілізації емоційного стану, роботу з травмою, групові заняття для розвитку навичок саморегуляції, кризове консультування та індивідуальну терапію. Особливу увагу приділяють підтримці колишніх полонених і людей, які пережили катування: для них працюють спеціальні протоколи, засновані на trauma-informed підходах.

Другим важливим напрямом є *підтримка внутрішньо переміщених осіб*. SSS створює безпечні простори, мобільні групи психологів, сімейні консультаційні служби та програми соціальної інтеграції. Організація допомагає ВПО адаптуватися у нових громадах, відновити соціальні зв'язки,

впоратися з наслідками травматичного досвіду та знайти доступ до необхідних послуг.

SSS активно працює і в сфері *правового захисту постраждалих*, надаючи консультації щодо оформлення статусу, компенсацій, соціальних виплат, взаємодії з державними структурами та правоохоронними органами.

Окремим напрямом є *розвиток спроможності громад*: SSS проводить тренінги для соціальних працівників, психологів, представників місцевої влади щодо реагування на травму, роботи з постраждалими від тортур і насильства, організації стійких систем підтримки.

Завдяки комплексності, мультидисциплінарному підходу та фокусуванню на найбільш уразливих категоріях населення SSS стала однією з провідних організацій, що забезпечують психологічну й соціальну реабілітацію постраждалих від війни в Україні [48].

Громадські організації, що надають підтримку жертвам сексуального насильства, пов'язаного з війною, відіграють важливу роль у забезпеченні спеціалізованої психологічної, медичної та юридичної допомоги. Їхня діяльність спрямована на захист прав постраждалих, подолання травми та відновлення гідності в умовах війни.

Ла Страда – Україна є однією з найбільш відомих та впливових громадських організацій, що спеціалізуються на захисті прав жертв насильства, у тому числі сексуального насильства, пов'язаного з війною (CRSV). Організація працює в Україні з кінця 1990-х років і має розвинену інфраструктуру надання допомоги, включно з національними гарячими лініями, мобільними командами та освітніми програмами.

Одним із ключових напрямів діяльності є *психологічна підтримка постраждалих*. «Ла Страда – Україна» забезпечує кризове консультування, довготривалу психотерапевтичну допомогу, стабілізаційні інтервенції та перенаправлення до спеціалізованих служб. Особлива увага приділяється жертвам CRSV: фахівці працюють із травмою сексуального насильства,

почуттями сорому, страху, стигматизації, а також з порушеннями, що виникають унаслідок тривалого стресу або полону.

Важливу роль відіграє *Національна гаряча лінія* (для жертв домашнього насильства, людей, постраждалих від торгівлі людьми та сексуальної експлуатації). Саме через неї багато постраждалих отримують першу психологічну допомогу, а також інформацію про подальші кроки, правовий захист та можливості реабілітації.

Організація активно займається *юридичною підтримкою*, надаючи консультації щодо фіксації злочину, збору доказів, оформлення заяв до правоохоронних органів, захисту прав у суді. Юристи супроводжують випадки CRSV, забезпечуючи конфіденційність та чутливий підхід.

«Ла Страда – Україна» також реалізує *просвітницькі та превентивні програми*, спрямовані на підвищення обізнаності щодо сексуального насильства у війні, боротьбу зі стигмою, підготовку фахівців різних служб до роботи з постраждалими.

Організація активно співпрацює з державними інституціями, міжнародними партнерами та місцевими громадами задля створення ефективної системи реагування на випадки насильства.

Завдяки багаторічному досвіду та комплексному підходу «Ла Страда – Україна» є однією з провідних структур, що забезпечують професійну підтримку жертв сексуального насильства, пов'язаного з війною [20].

Громадська організація «Жіночі перспективи» (Львів) є однією з найактивніших структур в Україні, що спеціалізуються на підтримці жертв домашнього, сексуального та гендерно зумовленого насильства, включно з випадками сексуального насильства, пов'язаного з війною. У період повномасштабної агресії росії діяльність організації значно розширилася, оскільки зросла кількість жінок і дітей, які пережили травматичні події, зокрема окупацію, полон, примусове утримання та воєнні злочини сексуального характеру.

Однією з центральних сфер роботи організації є *надання психологічної підтримки постраждалим*. У команді працюють фахові психологи та психотерапевти, які застосовують травма-орієнтовані підходи, зокрема кризову інтервенцію, стабілізаційні техніки, довготривалу психотерапію, арт-терапевтичні методи. Для жертв CRSV застосовуються спеціалізовані протоколи, що допомагають опрацювати пережиту травму, подолати сором, страх, дисоціацію та інші типові емоційні реакції.

Ще одним важливим напрямом є *юридична допомога*. «Жіночі перспективи» забезпечують консультації щодо фіксації злочину, збору доказів, процедур звернення до правоохоронних органів, отримання статусу постраждалої особи. Організація також супроводжує клієнток у судах, взаємодіє з поліцією та прокуратурою, забезпечуючи захист їхніх прав та безпеку.

Організація реалізує також *кризові послуги*, включаючи притулки для жінок і дітей, що перебувають у небезпеці або не мають житла. Ці притулки надають тимчасове безпечне проживання, психологічну та соціальну підтримку, допомогу в адаптації.

«Жіночі перспективи» активно займаються *просвітництвом і навчанням*, проводять тренінги для соціальних працівників, поліції, медиків та психологів щодо реагування на випадки сексуального та гендерного насильства, у тому числі воєнного.

Організація є важливим партнером державних структур та міжнародних інституцій у сфері протидії насильству, вносячи вагомий вклад у систему захисту жертв в Україні [12].

Асоціація жінок-юристок «ЮрФем» є однією з ключових організацій в Україні, що спеціалізуються на захисті прав жінок, постраждалих від гендерно зумовленого насильства, включаючи сексуальне насильство, пов'язане з війною. Створена як професійне об'єднання юристок, організація швидко перетворилася на впливову правозахисну структуру, яка поєднує юридичну допомогу, адвокацію, аналітичну діяльність та просвітницьку роботу.

Одним із центральних напрямів діяльності «ЮрФем» є *надання правової допомоги жертвам сексуального та гендерного насильства*, включно з насильством, вчиненим у контексті війни. Організація забезпечує юридичні консультації, супровід у кримінальних провадженнях, підготовку заяв, взаємодію з правоохоронними органами, а також представництво інтересів постраждалих у судах. Особливу увагу «ЮрФем» приділяє забезпеченню конфіденційності, безпеки та чутливого підходу, який мінімізує ризик повторної травматизації жінок, що пережили сексуальне насильство.

Важливим елементом роботи організації є *документування випадків насильства, вчиненого у контексті війни*. «ЮрФем» збирає інформацію про злочини, аналізує типові патерни насильства на окупованих територіях, готує звіти та аналітичні матеріали для міжнародних партнерів, зокрема ООН, ОБСЄ та Міжнародного кримінального суду. Такі дані допомагають формувати системне бачення масштабів воєнних злочинів та сприяти притягненню винних до відповідальності.

Організація активно розвиває *освітні та навчальні програми*. «ЮрФем» проводить тренінги для юристів, прокурорів, поліції, медиків і соціальних працівників щодо правильного реагування на випадки насильства та тортур, застосування стандартів міжнародного гуманітарного права та чутливого до травми підходу.

Крім того, «ЮрФем» займається *адвокацією законодавчих змін*, спрямованих на покращення механізмів захисту жертв сексуального насильства під час війни, удосконалення процедур розслідування та забезпечення доступу до правосуддя.

Завдяки професіоналізму та системній діяльності «ЮрФем» є однією з провідних організацій у захисті жертв та формуванні справедливої правової системи в Україні [44].

Фонд «Східна Європа» є однією з провідних організацій, що реалізують соціальні та правозахисні програми в Україні, зокрема у сфері протидії сексуальному насильству, у тому числі сексуальному насильству, пов'язаному

з війною. Завдяки партнерству з міжнародними інституціями та національними організаціями Фонд розробляє та впроваджує комплексні ініціативи, спрямовані на захист постраждалих, підготовку фахівців і зміцнення системи реагування на насильство.

Одним із ключових напрямів діяльності Фонду є *розвиток сервісів психосоціальної підтримки* для жертв сексуального насильства. У межах різних проєктів організація сприяє створенню кризових кімнат, спеціалізованих центрів допомоги, а також впровадженню мобільних бригад психологів і соціальних працівників. Психологічна підтримка включає кризове втручання, стабілізаційні інтервенції, довготривалу терапію та перенаправлення до медичних і правових інституцій.

Фонд «Східна Європа» також активно працює над *посиленням можливостей державних і місцевих служб*, які взаємодіють із жертвами. Організація проводить тренінги для соціальних працівників, психологів, поліції, медичного персоналу, судово-медичних експертів, забезпечуючи навчання сучасним стандартам реагування на сексуальне насильство, включно з підходами, чутливими до травми (trauma-informed approach).

Не менш важливою є *адвокаційна діяльність Фонду*, спрямована на удосконалення законодавства, механізмів міжвідомчої взаємодії та фінансування спеціалізованих сервісів. Фонд бере участь у розробці національних стратегій протидії насильству, реформи системи соціальних послуг та впровадженні стандартів роботи з постраждалими.

Крім того, організація реалізує *інформаційні кампанії*, спрямовані на подолання стигми, підвищення обізнаності та формування нетерпимості до сексуального насильства в суспільстві.

Завдяки своїй системній, багаторівневій діяльності Фонд «Східна Європа» робить значний внесок у створення ефективної системи підтримки жертв сексуального насильства в Україні, особливо в умовах війни [38].

Громадські організації, що підтримують колишніх полонених, військових та їхні родини, відіграють критично важливу роль у подоланні наслідків

тортур, полону, травм війни та втрат. Вони забезпечують психологічну, юридичну, соціальну та гуманітарну допомогу, сприяючи відновленню, реінтеграції та стабілізації постраждалих.

Громадська організація «Блакитний птах» (Blue Bird) є однією з ключових українських ініціатив, що спеціалізуються на підтримці родин зниклих безвісти, колишніх полонених та осіб, які пережили тортури, незаконне утримання чи інші форми жорстокого поводження під час війни. Створена у 2014 році родичами військових та цивільних, які були викрадені або утримувалися на окупованих територіях, організація перетворилася на потужний центр допомоги та адвокації на національному рівні.

Одним із ключових напрямів діяльності Blue Bird є *психологічна підтримка родин та постраждалих*. Організація забезпечує індивідуальні консультації, кризове втручання, групи взаємодопомоги для сімей зниклих безвісти, психологічний супровід звільнених з полону. Особливу увагу приділяють роботі з емоційними станами, які супроводжують переживання невизначеності: тривога, страх, безсилля, депресивні реакції, посттравматичні симптоми.

Важливим аспектом діяльності є *юридична підтримка*, зокрема допомога зі встановлення статусу зниклого безвісти чи полоненого, супровід у взаємодії з правоохоронними органами, державними структурами, міжнародними інституціями. Blue Bird допомагає родинам оформлювати документи, подавати заяви, отримувати інформацію про долю рідних та добиватися офіційного визнання злочинів.

Організація відіграє вагомий роль у *пошуку зниклих осіб*. Її представники взаємодіють з міжнародними місіями, правозахисними групами, державними органами, збирають дані, координують пошукові ініціативи та підтримують зв'язок з родинами протягом усього процесу.

Blue Bird також займається *адвокацією*, привертаючи увагу суспільства й влади до проблем полонених та зниклих, домагаючись системних змін у державній політиці. Організація бере участь у робочих групах, міжнародних

форумах, співпрацює з ООН, ОБСЄ, Міжнародним комітетом Червоного Хреста.

Завдяки комплексному підходу та високому рівню довіри, «Блакитний птах» став однією з найважливіших громадських структур підтримки постраждалих від тортур, полону та насильства під час війни в Україні [4].

Благодійний фонд «Повернись живим» є однією з найбільш впливових українських організацій, що підтримують військових та їхні родини. Хоча фонд найбільш відомий забезпеченням Збройних сил обладнанням та технікою, його *психологічний напрям* став вагомим компонентом діяльності, особливо після 2014 року та в умовах повномасштабної війни з 2022 року. Цей напрям спрямований на підтримку військовослужбовців, ветеранів, сімей загиблих та тих, хто повернувся з полону або пережив тортури.

Одним із ключових завдань психологічного напрямку є *профілактика та подолання посттравматичних стресових розладів*, тривожних станів, депресії, моральної травми та інших психологічних наслідків бойового досвіду. Фонд розробляє програми, які допомагають військовим адаптуватися до умов служби, уникати емоційного виснаження, формувати навички саморегуляції та стресостійкості.

«Повернись живим» реалізує також *програми підтримки родин загиблих і поранених*, надаючи психологічні консультації, групи підтримки, спеціалізовані тренінги та ресурси для подолання горя. Родини, які пережили втрату, отримують супровід у складний період адаптації, що допомагає зменшити ризик розвитку депресивних та травматичних розладів.

Фонд активно співпрацює з професійними психологами, психотерапевтами та інструкторами, розробляючи *освітні програми та тренінги* для військових підрозділів. Навчання охоплює питання тактичної психології, поведінки в умовах стресу, підтримки бойових побратимів, а також роботи з військовими, які пережили полон чи катування.

Важливою складовою роботи є *адвокація системи психологічної підтримки в ЗСУ*, просування стандартів психічного здоров'я, співпраця з

державними структурами щодо впровадження сучасних реабілітаційних підходів.

Психологічний напрям «Повернись живим» має значний вплив на формування культури психологічної підтримки в армії та суспільстві, сприяючи збереженню психічного здоров'я військових та їхніх сімей у умовах тривалої війни [28].

Благодійний фонд «Восток SOS» є однією з найдинамічніших українських організацій, що з 2014 року надає допомогу постраждалим від війни, зокрема особам, які пережили насильство, тортури, полон, окупацію чи вимушене переселення. Організація виникла як волонтерська ініціатива вихідців із Луганщини, але швидко перетворилася на потужний фонд, який працює на національному рівні та співпрацює з міжнародними партнерами.

Одним із ключових напрямів діяльності «Восток SOS» є *психологічна та психосоціальна підтримка постраждалих*. Команда психологів фонду працює з особами, які пережили катування, незаконне утримання, сексуальне насильство, втрату близьких, руйнування домівок, тривалий стрес і травматичний досвід. Допомога включає кризове втручання, довгострокову терапію, стабілізацію стану, групи підтримки та програми розвитку навичок саморегуляції.

Організація активно здійснює *польові виїзди до прифронтових та звільнених територій*, де часто відсутні державні соціальні та психологічні служби. Мобільні бригади надають допомогу людям, які не мають змоги самотійно звернутися по підтримку, зокрема літнім людям, особам з інвалідністю, сім'ям із дітьми та жертвам воєнних злочинів.

Важливим напрямом роботи фонду є *юридична допомога*. Юристи «Восток SOS» консультують постраждалих щодо процедури фіксації злочинів, подання заяв, отримання статусу потерпілих, компенсацій, а також супроводжують випадки незаконних затримань, катувань та насильницьких зникнень.

Організація також відома своєю *адвокаційною діяльністю*. Вона готує аналітичні звіти, бере участь у робочих групах, співпрацює з міжнародними структурами, привертаючи увагу світу до воєнних злочинів і проблем постраждалих від насильства й тортур.

Крім того, фонд реалізує *гуманітарні програми*, забезпечуючи людей продуктами, ліками, засобами гігієни та підтримуючи евакуацію з небезпечних територій.

Завдяки комплексному підходу «Восток SOS» є одним із ключових центрів допомоги постраждалим від війни, поєднуючи психологічну, юридичну й гуманітарну підтримку [8].

Громадська організація «Жінки зі сталі» – це одна з найвідоміших та найактивніших українських громадських ініціатив, створена жінками-військовими, ветеранами, родичками полонених, зниклих безвісти та загиблих захисників. Організація виникла у відповідь на масштабні гуманітарні та психологічні виклики, спричинені повномасштабною війною, та швидко здобула авторитет як сильна спільнота, що підтримує людей, які зазнали тяжких наслідків воєнних злочинів, зокрема тортур, сексуального насильства, моральної травми й полону.

Одним із ключових напрямів діяльності організації є *психологічна підтримка родин полонених та військових, які пережили катування*. «Жінки зі сталі» організовують групи взаємодопомоги, індивідуальні консультації з психологами, вебінари, освітні зустрічі та спеціалізовані тренінги з подолання стресу, тривоги та посттравматичних симптомів. Допомога спрямована як на родичів полонених, так і на самих звільнених військових, яким потрібна стабілізація стану після пережитого насильства.

Організація має потужний адвокаційний блок. «Жінки зі сталі» регулярно виступають у Верховній Раді, на міжнародних майданчиках, у ЗМІ, привертаючи увагу до проблем полонених, незаконно утримуваних цивільних та військових, а також до жахливих умов, у яких вони зазнають катувань. ГО активно співпрацює з урядом, міжнародними місіями, правозахисними

групами, домагаючись системних змін у політиці щодо лікування, реабілітації та соціального забезпечення звільнених з полону.

Ще одним напрямом діяльності є *гуманітарна та сервісна підтримка*. Організація забезпечує родини полонених інформаційною допомогою, юридичними консультаціями щодо оформлення статусів, матеріальною підтримкою, а також сприяє організації медичної та психологічної реабілітації після звільнення.

«Жінки зі сталі» створюють унікальну спільноту солідарності, де родини військових можуть отримати не лише професійну підтримку, а й розуміння, взаємну підтримку та відчуття єдності. Завдяки своїй активності організація стала важливим голосом жертв війни та їхніх родин в Україні та світі [11].

Психологічні професійні об'єднання та волонтерські ініціативи відіграють важливу роль у наданні оперативної, доступної та фахової підтримки людям, які пережили насильство, тортури чи інші наслідки війни. Вони забезпечують кризове втручання, тривалу терапію та просвітницьку діяльність, зміцнюючи національну систему психічного здоров'я.

Mental Health Ukraine – це одна з провідних українських організацій, яка працює у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, особливо в умовах війни. Її діяльність спрямована на розбудову системи психологічної допомоги, підвищення кваліфікації фахівців, впровадження сучасних доказових методів терапії та забезпечення доступної підтримки для людей, які зазнали травмуючих подій, включаючи насильство, тортури, полон і переживання бойових дій.

Одним із ключових напрямів Mental Health Ukraine є *розвиток освітніх та тренінгових програм* для психологів, психотерапевтів, медичних працівників і соціальних служб. Організація проводить масштабні навчальні курси з кризової інтервенції, роботи з ПТСР, травма-орієнтованих підходів, саморегуляції, підтримки дітей і дорослих з воєнною травмою. Такі програми підвищують професійний рівень фахівців та доступність кваліфікованої допомоги в громадах.

Mental Health Ukraine відіграє значну роль у *формуванні національної політики у сфері психічного здоров'я*. Організація співпрацює з МОЗ, МОН, міжнародними партнерами (ВООЗ, ЮНІСЕФ, Міжнародною медичною гуманітарною організацією ІМС) з метою створення ефективної моделі інтегрованих послуг психічного здоров'я. Вона бере участь у розробці стандартів роботи з постраждалими від воєнних злочинів, а також у впровадженні міжнародних протоколів терапії травми.

Ще одним важливим напрямом є *надання психологічної підтримки населенню*, як напрямую, так і через партнерські мережі. Організація забезпечує консультації для жертв насильства, полону, катувань, військовослужбовців, ветеранів, ВПО, дітей та сімей, які пережили втрату. Підхід базується на принципах *trauma-informed care*, що включає безпеку, гідність, конфіденційність та недискримінацію.

Mental Health Ukraine також активно розвиває *волонтерські психологічні ініціативи*, підтримує мобільні команди, створює онлайн-платформи для консультацій і ресурсні хаби у громадах, що постраждали від бойових дій.

Організація веде *інформаційно-просвітницьку діяльність*, поширюючи знання про психічне здоров'я, самодопомогу та подолання травми. Вона проводить національні кампанії щодо зменшення стигми та популяризації звернення за психологічною підтримкою.

Таким чином, Mental Health Ukraine є важливою структурою, що зміцнює українську систему психічного здоров'я, підтримує фахівців і надає реальну допомогу тим, хто постраждав від насильства та тортур унаслідок війни [47].

Проект «Розкажи мені» виник як волонтерська ініціатива, спрямована на надання термінової психологічної підтримки українцям, які зіткнулися з травматичними подіями війни, включно з пережитими актами насильства, тортур, полону, втрати близьких чи вимушеним переміщенням. Створений у перші місяці повномасштабного вторгнення, проєкт став відповіддю на гостру потребу населення в доступній, швидкій та професійній психологічній

допомозі, особливо в регіонах, де державні служби були перевантажені або недоступні.

Оснoву «Розкажи мені» становлять *сертифіковані психологи, психотерапевти та волонтери*, які надають консультації онлайн та телефоном. Формат дистанційної допомоги був обраний свідомо – він дозволяє людям із зони бойових дій, окупованих територій або тих, хто перебуває за кордоном, отримати підтримку конфіденційно, безпечно та оперативно. Особливо важливим є те, що проєкт забезпечує *безкоштовні консультації*, що робить його доступним для найвразливіших категорій населення.

Одним із ключових напрямів діяльності є *кризова психологічна підтримка* для людей, які пережили тортури, сексуальне насильство, катування у полоні або стали свідками воєнних злочинів. Психологи працюють із гострими реакціями на стрес, дисоціацією, панічними атаками, почуттям провини чи сорому, нормалізують емоційні переживання та допомагають стабілізувати психічний стан. Фахівці використовують травма-орієнтовані методики, включно з техніками grounding, ресурсування, когнітивно-поведінковим підходом, елементами EMDR та ін.

Проект активно працює і з *дітьми та підлітками*, які постраждали від війни. Спеціалісти застосовують ігрові, арт-терапевтичні та наративні методики, що допомагають дітям опрацьовувати пережите ненасильницьким та безпечним способом.

Важливою складовою діяльності є *психоедукація населення*. «Розкажи мені» створює матеріали для самодопомоги – інструкції, відео, інформаційні листівки, які навчають базовим технікам стабілізації, способам подолання тривалого стресу, методам емоційної регуляції у кризових умовах.

Організація також виступає *платформою для координації фахівців*, які хочуть долучитися до підтримки населення: проводить тренінги, об'єднує волонтерські команди психологів, створює професійні спільноти.

Завдяки своїй мобільності, доступності та професійності проєкт «Розкажи мені» став одним із найважливіших інструментів психологічної підтримки в Україні, допомагаючи людям, які пережили насильство й тортури, отримати першу допомогу та шлях до подальшої реабілітації [37].

Аналіз діяльності громадських організацій, що працюють у сфері соціально-психологічної підтримки осіб, які пережили насильство або тортури, засвідчив їхню ключову роль у заповненні інституційних прогалин державної системи допомоги. Громадські організації забезпечують широкий спектр послуг: кризову та довготривалу психологічну підтримку, юридичний супровід, документування воєнних злочинів, гуманітарну допомогу, адвокацію та просвітницьку діяльність. Вони працюють з різними категоріями постраждалих – жертвами сексуального насильства, колишніми полоненими, сім'ями зниклих безвісти, ветеранами, внутрішньо переміщеними особами.

Важливим є те, що громадські організації використовують гнучкі та інноваційні підходи, швидко реагуючи на потреби людей у зонах бойових дій і на деокупованих територіях. Їхня діяльність підсилює національні механізми захисту, сприяє відновленню психічного здоров'я та забезпечує постраждалим доступ до підтримки там, де державні служби не справляються або відсутні.

2.2 Проблеми, потреби та перспективи розвитку системи соціально-психологічної підтримки постраждалих за участю громадських організацій.

Ефективність системи соціально-психологічної підтримки осіб, які пережили насильство або тортури, значною мірою залежить не лише від обсягу та якості послуг, що надають громадські організації, але й від умов, у яких ця діяльність здійснюється. Попри значний внесок ГО у допомогу постраждалим, система підтримки в Україні залишається фрагментованою, нерівномірно розвиненою та обмеженою ресурсно. Війна створила безпрецедентні виклики: різке зростання кількості жертв, поява нових форм

насильства, ускладнення доступу до допомоги на прифронтових і окупованих територіях, а також підвищення рівня психологічного виснаження фахівців.

Здійснивши ретельний аналіз діяльності перелічених раніше організацій, їх звітів, новин тощо, ми визначили ключові проблеми, що перешкоджають ефективному функціонуванню системи психосоціальної підтримки за участю громадських організацій.

Недостатнє та нестабільне фінансування громадських організацій.

Однією з найгостріших проблем є залежність громадських організацій від грантового фінансування. Більшість організацій не мають стабільних джерел доходів, а їхня діяльність залежить від міжнародних донорів. Це створює низку ускладнень:

- проекти мають короткостроковий характер, що унеможливлює довготривалу терапію постраждалих;
- відсутність фінансування призводить до перерв у наданні послуг, скорочення мобільних бригад чи психологічних програм;
- значна частина донорських коштів спрямована на гуманітарні потреби, а не на психологічну реабілітацію;

Громадські організації змушені конкурувати між собою за ресурси, що ускладнює партнерство й синергію.

В умовах війни фінансова нестабільність означає, що вразливі групи ризикують залишитися без необхідної довготривалої підтримки.

Високе професійне та емоційне навантаження на фахівців.

Психологи, юристи, соціальні працівники громадських організацій працюють із людьми, які пережили травми: тортури, полон, сексуальне насильство, втрати членів сім'ї, знищення домівок. Таке навантаження супроводжується ризиком:

- професійного вигорання;
- вторинної травматизації;
- зниження якості роботи через виснаження;

- психологічних розладів у самих фахівців.

Багато громадських організацій не мають ресурсів для регулярної супервізії, інтервізії, психотерапевтичної підтримки персоналу. У кризових умовах це призводить до того, що команди скорочуються або працюють менш ефективно.

Нерівномірність доступу до послуг у різних регіонах. Система психосоціальної допомоги в Україні має територіальні диспропорції:

- у великих містах діють десятки громадських організацій, центрів підтримки, притулків;
- у сільських громадах, прифронтових районах та деокупованих територіях доступ до фахівців мінімальний або відсутній;
- логістичні проблеми, руйнування інфраструктури та відсутність транспорту значно ускладнюють роботу мобільних бригад;
- люди, які пережили тортури або сексуальне насильство, часто фізично не можуть отримати своєчасну допомогу.

Ця нерівність створює ризик поглиблення травматичних наслідків серед найбільш уразливих категорій постраждалих.

Фрагментація системи та слабка міжвідомча взаємодія. Хоча громадські організації відіграють ключову роль, система підтримки залишається недостатньо інтегрованою:

- відсутні єдині стандарти роботи з жертвами тортур і насильства;
- інформаційний обмін між поліцією, медичними установами, соціальними службами та громадськими організаціями є обмеженим або несистемним;
- немає єдиного державного реєстру постраждалих, що ускладнює планування допомоги;
- процедури перенаправлення між організаціями є довільними і не завжди ефективними.

Як наслідок, постраждалі можуть "випадати" із системи підтримки або отримувати неузгоджену, нерівномірну допомогу.

Низький рівень обізнаності населення та стигматизація. Стигма щодо психологічної допомоги й досі є проблемою, яка значно ускладнює раннє звернення:

- жертви сексуального насильства бояться осуду або недовіри;
- колишні полонені побоюються викриття або повторної віктимізації;
- військові часто уникають звернень через страх виглядати «слабкими»;
- сім'ї загиблих або зниклих безвісти часто не знають, куди звертатися.

Внаслідок цього люди звертаються за допомогою надто пізно, коли психологічні наслідки стають хронічними.

Недосконалість нормативно-правової бази. Попри існування законів про запобігання насильству, підтримку ветеранів, соціальні послуги, у правозастосовчій практиці є низка прогалин:

- невизначені механізми документування тортур та сексуального насильства;
- складні процедури отримання статусу постраждалого;
- відсутність чітких стандартів реабілітації жертв тортур;
- нерозвинені механізми компенсацій і відшкодування.

Громадські організації часто змушені виконувати функції, які мала б забезпечувати держава.

Ризики безпеки для працівників та волонтерів. У прифронтових та деокупованих територіях працівники громадських організацій стикаються з небезпекою:

- обстрілами;
- мінною загрозою;
- переслідуванням з боку окупантів на тимчасово окупованих територіях;
- психологічним тиском з боку агресора.

Це значно ускладнює надання допомоги тим, хто постраждав від найжорстокіших форм насильства.

Обмежені можливості довгострокової реабілітації. Більшість громадських організацій пропонують кризову або короткострокову підтримку. Однак постраждалі від тортур, сексуального насильства або полону потребують:

- тривалої психотерапії (6-24 місяці і більше);
- медичної допомоги;
- реабілітаційних програм;
- соціальної адаптації та працевлаштування.

Через брак ресурсів лише окремі організації забезпечують довготривалий супровід.

Недостатня кількість спеціалізованих фахівців. Потреби значно перевищують кадрові можливості системи:

- психологів, навчених працювати з травмою війни, недостатньо;
- фахівців з роботи з жертвами сексуального насильства – одиниці;
- бракує юристів, які спеціалізуються на міжнародному гуманітарному праві та воєнних злочинах;
- соціальні працівники часто не мають травма-орієнтованої підготовки.

Нестача кваліфікованих кадрів значно обмежує масштаб діяльності громадських організацій.

Відсутність стабільної державної системи координації. Хоча громадські організації виконують величезний обсяг роботи, держава не створила єдиного координаційного центру, який би:

- налагоджував співпрацю між міністерствами та громадськими організаціями;
- контролював якість послуг;
- забезпечував підготовку кадрів;
- формував стало фінансовану мережу підтримки.

Відсутність такої структури призводить до хаотичності та нерівномірності підтримки.

Проблеми, описані вище, свідчать про те, що система соціально-психологічної підтримки постраждалих від насильства та тортур залишається недостатньо стійкою, інтегрованою та ресурсно забезпеченою. Громадські організації виконують критично важливу роль, але без системних реформ, державної підтримки та міжвідомчої взаємодії вони не можуть повністю задовольнити зростаючі потреби населення в умовах війни.

Громадські організації відіграють ключову роль у наданні соціально-психологічної, юридичної та гуманітарної допомоги людям, які пережили насильство, тортури, полон чи інші форми воєнних злочинів. Однак ефективність їхньої роботи значною мірою залежить від того, наскільки задоволені їхні організаційні, кадрові, фінансові та інституційні потреби. Ці потреби є комплексними й охоплюють різні рівні: структурний, ресурсний, кадровий, методичний і партнерський. Нижче детально висвітлено основні потреби громадських організацій для підвищення їхнього потенціалу в умовах тривалої війни та післявоєнного відновлення країни.

Стабільне, довгострокове фінансування. Головною потребою громадських організацій є забезпечення стабільного фінансового ресурсу для підтримки діяльності. У більшості випадків громадські організації покладаються на короткострокові гранти, які не дозволяють формувати системні програми або гарантувати довготривалу підтримку клієнтів.

Потреби в цьому напрямі включають:

- *довгострокові грантові програми* (на 2-5 років), які дадуть змогу планувати та розвивати сталі сервіси;
- *державне та муніципальне фінансування*, особливо для організацій, що працюють у критичних регіонах;
- *фінансування інфраструктури*, а не лише окремих заходів (оренда приміщень, транспорт, обладнання);

- створення резервних фондів для кризових ситуацій;
- підтримка заробітної плати фахівців, що забезпечить кадрову стабільність.

Без фінансової сталості багато ГО вимушені згортати програми або не можуть задовольнити потреби постраждалих належним чином.

Підготовка та підвищення кваліфікації фахівців. Друга за значенням потреба — професійна підготовка кадрів, оскільки робота з постраждалими від насильства, тортур і війни вимагає спеціалізованих компетентностей.

ГО потребують:

- навчання з *травма-орієнтованого підходу* (Trauma-Informed Care);
- спеціалізованої підготовки з роботи з жертвами сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (CRSV);
- навчання методам EMDR, КПТ, стабілізаційним технікам, роботі зі складними емоційними станами;
- тренінгів для юристів з міжнародного гуманітарного права, документування воєнних злочинів;
- розвитку компетентностей соціальних працівників у сфері ведення випадку (case management);
- регулярних супервізій та інтервізій, що допомагають запобігати емоційному вигоранню.

Професійне зростання фахівців прямо впливає на якість послуг та здатність ГО працювати з тяжкими, комплексними випадками.

Розвиток інфраструктури та матеріально-технічного забезпечення. Ефективна робота з постраждалими потребує доступної та безпечної інфраструктури. Більшість громадських організацій не мають власних приміщень або працюють у неадаптованих умовах.

Потреби включають:

- безпечні, конфіденційні кімнати для психологічних консультацій;
- кризові кімнати та тимчасові прихистки для жертв насильства;

- мобільні офіси або транспорт для роботи на прифронтових територіях;
- комп'ютерну техніку для ведення кейс-менеджменту та онлайн-консультацій;
- обладнання для групових сесій, арт-терапії, тілесно-орієнтованих практик;
- системи захисту даних, з огляду на конфіденційність клієнтів.

Особливо гостро такі потреби стоять перед невеликими громадськими організаціями у регіонах, де інфраструктура зруйнована.

Стандартизація та методичне забезпечення. Громадські організації часто працюють за власними напрацьованими алгоритмами, що може призводити до нерівномірності якості послуг. Тому вони потребують методичної підтримки та стандартизації.

Необхідні ресурси:

- національні стандарти роботи з постраждалими від тортур та сексуального насильства;
- протоколи кризового втручання;
- методичні рекомендації для мобільних бригад;
- уніфіковані форми оцінки потреб жертв;
- модулі навчання для нових співробітників;
- інструменти моніторингу та оцінювання результатів роботи.

Наявність таких документів підвищує ефективність і професійний рівень підтримки.

Психологічна підтримка фахівців, профілактика вигорання. Фахівці громадських організацій постійно контактують з травмованими людьми, що призводить до вторинної травматизації та хронічного стресу.

Потреби:

- регулярні супервізії;
- доступ до психотерапії для співробітників;
- тренінги з саморегуляції та стрес-менеджменту;

- програми відновлення після виїздів у зони бойових дій;
- збалансоване навантаження та підтримка менеджменту.

Якщо ці потреби не задоволені, якість роботи організацій знижується, а фахівці часто залишають сферу.

Посилення міжвідомчої співпраці та налагодження партнерств.

Громадські організації не можуть працювати ізольовано. Для комплексної допомоги потрібна співпраця з державними структурами, медичними установами, поліцією та іншими громадськими організаціями.

Потреби включають:

- ефективні механізми перенаправлення клієнтів (referral mechanisms);
- спільні платформи обміну інформацією;
- міжвідомчі протоколи реагування;
- партнерські угоди щодо реабілітації, медичної допомоги, документування злочинів;
- координаційні центри на рівні регіонів і громад.

Система має працювати як єдина мережа, а не як розрізнені ініціативи.

Підтримка у сфері документації та правового супроводу.

Документування тортур і воєнних злочинів – складний процес, що вимагає високої кваліфікації.

Громадські організації потребують:

- підготовки юристів і документаторів;
- доступу до експертів у криміналістиці, міжнародному праві, судовій медицині;
- цифрових платформ для зберігання доказів;
- консультативної підтримки МКЧХ, МКС та міжнародних правозахисних мереж.

Це сприяє фіксації злочинів і захисту прав постраждалих у міжнародних судах.

Підвищення видимості та інформаційна підтримка. Постраждалі часто не знають про можливість отримання допомоги, особливо в малих громадах.

- Потреби:
- інформаційні кампанії щодо доступних послуг;
- доступні онлайн-платформи з контактами фахівців;
- комунікація з місцевими громадами;
- системне висвітлення роботи громадських організацій в ЗМІ;
- подолання стигми щодо звернення по психологічну допомогу.

Це сприятиме ранньому виявленню випадків насильства та ефективнішому реагуванню.

Розбудова системи довготривалої реабілітації

Постраждалі від тортур, полону та сексуального насильства потребують не лише кризової допомоги, а й тривалої реабілітації.

Громадські організації потребують:

- фінансування для довготривалої психотерапії;
- партнерств із реабілітаційними центрами;
- програм соціальної інтеграції, працевлаштування, підтримки сімей;
- створення мультидисциплінарних команд (психолог, соціальний працівник, юрист, медик).

Без цього шлях до відновлення часто залишається фрагментарним.

Цифровізація та розвиток технологічних рішень. Війна показала, що онлайн-сервіси можуть забезпечити широкий доступ.

Потреби:

- створення безпечних платформ для психологічних консультацій;
- інструменти онлайн-документування злочинів;
- бази даних постраждалих (з дотриманням конфіденційності);
- електронні системи ведення випадків;
- навчальні онлайн-курси для фахівців.

Це збільшить охоплення та оперативність реагування.

Потреби громадських організацій є багатовимірними й охоплюють як матеріально-технічні, так і кадрові, методичні, психологічні та інституційні аспекти. Задоволення цих потреб є критично важливим для формування стійкої, професійної та доступної системи підтримки постраждалих від насильства та тортур, особливо в умовах воєнного конфлікту та післявоєнного відновлення України.

Системне інвестування у розвиток громадських організацій, їхнє обладнання, кадри, фінансування та партнерства дозволить значно підвищити якість допомоги та забезпечити реальну можливість жертвам насильства пройти шлях від виживання до відновлення.

Аналіз проблем, потреб та перспектив розвитку системи соціально-психологічної підтримки постраждалих від насильства та тортур засвідчив, що діяльність громадських організацій є життєво необхідною, але водночас обмеженою низкою системних бар'єрів. Громадські організації працюють у складних умовах воєнного часу, часто замінюючи собою державні структури, однак стикаються з нестачею фінансування, кадровими обмеженнями, високим рівнем професійного виснаження фахівців та відсутністю чітких механізмів міжвідомчої взаємодії. Водночас виявлені потреби – у стандартизації, ресурсній підтримці, розбудові інфраструктури, посиленні партнерств і психологічному супроводі працівників – відкривають можливості для розвитку більш ефективної, стійкої та інтегрованої системи допомоги.

Таким чином, подальше зміцнення потенціалу громадських організацій та їхня тісніша інтеграція в національну систему підтримки є ключовою умовою підвищення якості та доступності допомоги для постраждалих.

Висновки до другого розділу

Аналіз діяльності громадських організацій у сфері соціально-психологічної підтримки осіб, які пережили насильство або тортури, дозволив глибоко оцінити їхній внесок у формування сучасної системи допомоги в Україні, а також окреслити ключові проблеми та перспективи розвитку. Отримані результати свідчать, що громадські організації відіграють критично важливу роль у реагуванні на наслідки війни, виконуючи функції, які державні структури часто не можуть забезпечити повною мірою через обмеження ресурсів, бюрократичну складність або відсутність спеціалізованих програм.

Громадські організації формують розгалужену мережу сервісів – від кризових психологічних інтервенцій до комплексного правового супроводу, гуманітарної допомоги, документування воєнних злочинів, роботи з полоненими, жертвами сексуального насильства, сім'ями зниклих безвісти, ветеранами та внутрішньо переміщеними особами. Їхній підхід характеризується гнучкістю, мобільністю та здатністю швидко адаптуватися до умов воєнного часу. Багато громадських організацій працюють на деокупованих територіях і в прифронтових громадах, де державні служби є недоступними.

Разом із тим дослідження показало, що система підтримки має низку структурних недоліків. Громадські організації стикаються з нестачею стабільного фінансування, кадровим виснаженням, нерівномірністю доступу до послуг у регіонах, недостатньою методичною базою та слабкою міжвідомчою координацією. Значні виклики створює і стигматизація постраждалих, що зменшує кількість звернень та підвищує ризик хронізації травматичних наслідків. Крім того, відсутність єдиних стандартів роботи, усталених державних алгоритмів перенаправлення та ефективної взаємодії між інституціями призводить до фрагментації системи допомоги.

Водночас виявлені потреби громадських організацій окреслюють перспективи для зміцнення системи підтримки. Йдеться про необхідність

створення довгострокових програм фінансування, розвитку інфраструктури, стандартизації підходів, розширення навчання фахівців, посилення міжвідомчої співпраці, цифровізації сервісів та підвищення доступності психологічної допомоги в усіх регіонах України.

Таким чином, здійснене у другому розділі дослідження засвідчує, що громадські організації фактично є фундаментом системи психосоціальної підтримки постраждалих у сучасних умовах війни. Їхня діяльність є незамінною, але потребує суттєвого підсилення з боку держави та міжнародних партнерів. Лише за умови системних змін, інтеграції з державними структурами та стабільної ресурсної підтримки можливо створити ефективну, стійку та гуманну модель допомоги людям, які пережили насильство або тортури.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючих результати дослідження можна стверджувати, що реалізація завдань дослідження дозволило всебічно розкрити соціально-психологічні, правові та організаційні аспекти підтримки осіб, які пережили насильство або тортури, а також визначити роль громадських організацій у функціонуванні цієї системи в умовах сучасної війни.

Актуальність дослідження зумовлюється безпрецедентним масштабом насильства, тортур і воєнних злочинів, яких зазнає цивільне населення та військові в умовах російської агресії. Розбудова ефективної системи соціально-психологічної підтримки постраждалих стає критично важливою для захисту прав людини, відновлення психічного здоров'я та стійкості суспільства. Активна роль громадських організацій підсилює значущість комплексного аналізу їхньої діяльності.

1. Дослідження продемонструвало, що насильство та тортури є складним багатовимірним феноменом, який впливає не лише на фізичний і психічний стан індивіда, а й спричиняє тривалі соціальні наслідки. Було виявлено основні види насильства та механізми їхнього впливу на особистість, а також показано, що тортури призводять до глибокої дезорганізації емоційної сфери, руйнування соціальної ідентичності та порушення базових життєвих функцій. На суспільному рівні насильство породжує атмосферу страху, недовіру до інституцій, соціальну фрагментацію та вторинну травматизацію спільнот.

2. Проаналізовано міжнародну та національну нормативно-правову базу, яка визначає стандарти захисту жертв насильства й тортур. Встановлено, що такі документи, як Конвенція ООН проти катувань, Європейська конвенція з прав людини, Римський статут МКС та відповідне українське законодавство, формують комплексну систему правових гарантій. Водночас виявлено низку проблем у практичній реалізації існуючих норм: недостатню координацію структур, складність процедур встановлення статусу постраждалого,

обмеженість доступу до спеціалізованих послуг у регіонах та потребу у вдосконаленні механізмів компенсації та реабілітації.

3. Визначено, що теоретичні підходи до соціально-психологічної підтримки постраждалих базуються на принципах комплексності, травма-орієнтованості та міждисциплінарності. Ефективна допомога має ґрунтуватися на індивідуальному підході, поєднанні психотерапевтичних, соціальних та правових інтервенцій, забезпеченні безпеки, конфіденційності та гідності постраждалих. Теоретичний аналіз підтвердив необхідність інтеграції різних методів та значущість професійної компетентності фахівців.

4. Здійснено широкий аналіз діяльності громадських організацій, які забезпечують психологічну, правову, гуманітарну та інформаційну підтримку жертвам насильства та тортур. Встановлено, що громадські організації формують потужну мережу допомоги, яка включає кризові інтервенції, реабілітацію, документування злочинів, адвокацію та просвітництво. Особливо важливим є те, що вони працюють у регіонах, де державні служби відсутні або не справляються з навантаженням.

5. Окреслено проблеми та потреби громадських організацій. Серед ключових викликів – нестача стабільного фінансування, високе професійне навантаження, кадровий дефіцит, відсутність єдиних стандартів роботи, недостатня міжвідомча взаємодія та низький рівень обізнаності населення. Потреби громадських організацій зосереджуються навколо необхідності довгострокового фінансування, підготовки кадрів, створення інфраструктури, розвитку партнерств та цифровізації сервісів.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що ефективна система підтримки постраждалих від насильства і тортур має будуватися на поєднанні науково обґрунтованих підходів, належного правового регулювання та потужного потенціалу громадських організацій. У сучасних умовах війни саме громадські організації стали ключовими агентами змін, проте їхня діяльність потребує системного посилення з боку держави та міжнародних партнерів. Лише комплексна, інтегрована та стійка модель співпраці здатна забезпечити гідну, своєчасну та ефективну допомогу постраждалим.

ДЕКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ

Автори заявляють про використання генеративного ШІ у процесі дослідження та підготовки рукопису. Відповідно до таксономії GAIDeT (2025), наведені нижче завдання були делеговані інструментам генеративного ШІ за повного людського нагляду:

- Генерування ідей
- Вибір методів дослідження
- Вичитування та редагування
- Переклад
- Виявлення трендів

Використаний інструмент генеративного ШІ: ChatGPT.

Повну відповідальність за фінальний рукопис несуть автори.

Інструменти генеративного ШІ не зазначаються як автори та не несуть відповідальності за кінцеві результати.

Декларацію подав(ла): Вікторія ЯЛОВСЬКА

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алгоритм соціально-психологічної допомоги жертвам полону та тортур. ГО «Блакитний птах». URL : <http://ecopsy.com.ua/OBSE-algorytm-dopomogy-polon.pdf> (дата звернення: 26.10.2024).
2. Амеліна В. Vitality and social support of youth: the importance of introducing a new service. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 листоп. 2023 р.).* Київ, 2023. С. 12-15.
3. Архангельська М. Потенціал когнітивно-поведінкового підходу в психотерапії розладів особистості. *Вісник Національного університету оборони України.* 2024. № 81(5). DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-81-5-17-26> (дата звернення: 27.09.2024).
4. Блакитний птах : громадська організація. URL : <http://hostage.org.ua/>.
5. Близнюкова О., Міненко О. EMDR-терапія у кризових умовах: український та міжнародний досвід. *Наукові записки. Серія: Психологія.* 2025. № 3. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-3-2> (дата звернення: 19.10.2024).
6. Бойко-Бузиль Ю. Психологічний зміст феномену «травма війни». *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану: зб. тез міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 24 трав. 2022 р.).* Київ, 2022. С. 204-207.
7. Брусенко А. Травма-інформований підхід у роботі з внутрішньо переміщеними особами в Україні: психологічні та соціальні аспекти. *Актуальні питання розвитку галузей науки: матер. конф. (м. Житомир, 9 трав. 2025 р.).* Житомир, 2025. С. 68-71.
8. Бурнос О. Способи вчинення жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням. *Аналітичне-порівняльне правознавство.* 2024. №3. С. 510-515.

9. Васильченко О., Жданова Т. Технологічно-психодинамічний підхід до оцінки психологічного стану: можливості і перспективи. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 1(73). DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-260-274> (дата звернення: 13.10.2024).

10. Восток SOS : благодійний фонд. URL : <https://east-sos.org/>.

11. Дерев'янка І., Дерев'янка А. Актуальні питання оптимізації національного законодавства у сфері протидії катуванню та тортурам під час кримінального провадження. *Evropský Politický a Právní Diskurz*. 2015. Vol. 2. Is. 2. С. 305-309.

12. Дерев'янка С. Когнітивно-поведінкова терапія: навч.-метод. рекомен. до спецкурсу «Когнітивно-поведінкова терапія» для студ. ЗВО спец. «Психологія». Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка. 60 с.

13. Децюк Т., Шестаковська Т., Галкіна К. Синергетика психотерапевтичних методів, тренінгових технологій і сімейної психології: міждисциплінарний підхід. *Psychology Travelogs*. 2025. № 2. DOI: <https://doi.org/10.31891/PT-2025-2-27> (дата звернення: 04.10.2024).

14. Жінки зі сталі : громадська організація. URL : <https://www.facebook.com/zhinkyzistali/>.

15. Жіночі перспективи : громадська організація. URL : <http://www.women.lviv.ua/>.

16. Загальна декларація прав людини : документ № 995_015 від 10.12.1948 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

17. Захарчук Р. Історичний розвиток понять «терор» та «акустичний терор»: аналіз еволюції термінів і понять, що описують звукові засоби терору у війнах. *Європейський правничий часопис*. 2025. Вип. 6, 7. С. 261-271.

18. Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : документ № 995_085 від 13.11.1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 25.09.2024).

19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : документ № 995_004 від 01.01.1990 р. : станом на 01.08.2021. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.1.2024).

20. Конституція України : документ № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. : станом на 01.01.2020. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

21. Кравченко О. Соціально-психологічна підтримка у центрах ветеранського розвитку: практичний досвід. *Науковий вісник Ужгородського університету : збірник наукових праць. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2024. Вип. 2 (55). С. 38-43.

22. Кримінальний кодекс України : документ № 2341-III від 05.04.2001 р. : станом на 17.07.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

23. Кузьо О. Кризове втручання як профілактика травми українців. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві*: зб. матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 28 жовт. 2022 р.). Львів, 2022. С. 175-177.

24. Ла Страда – Україна. URL : <https://la-strada.org.ua/pro-organizacziyu>.

25. Лазос Г. Психотерапія постраждалих внаслідок тортур: огляд сучасних досліджень та психотерапевтичних моделей. *Актуальні проблеми психології. Том.3.: Консультативна психологія і психотерапія*. 2017. Вип. 13. С. 8-46.

26. Лещенко А. Семантичний аналіз катування у кримінальному праві України. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип. 2. С.126-130.

27. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : документ 995_043 від 19.10.1973 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

28. Міністерство внутрішніх справ. URL : <https://mvs.gov.ua/>.

29. Міністерство охорони здоров'я. URL : <https://moz.gov.ua/uk>.

30. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL : <https://www.msp.gov.ua/>.
31. Національна поліція. URL : <https://npu.gov.ua/>.
32. Офіс Генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/>.
33. Перша психологічна допомоги в гострих стресових ситуаціях: навч.-практ. посіб. / Моргунов О., Федоренко О., Харченко С., Мілорадова Н. та ін. Харків : ХНУВС, 2022. 88 с.
34. Повернись живим : благодійний фонд. URL : <https://savelife.in.ua/projects/>.
35. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України № 3460-VI від 04.07.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
36. Про безоплатну правову допомогу : Закон України № 3460-VI від 02.06.2011 р. : станом на 04.07.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
37. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 р. : станом на 04.04.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
38. Про охорону дитинства : Закон України № 2402-III від 26.04.2001 р. : станом на 06.07.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
39. Про протидію торгівлі людьми : Закон України № 3729-VI від 20.09.2011 р. : станом на 31.03.2023. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.
40. Про соціальні послуги : Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019 р. : станом на 27.09.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
41. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України № 3551-XII від 22.10.1993 р. : станом на 23.10.2025. *Відомості*

Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

42. Римський статут Міжнародного кримінального суду : документ № 995_588 від 17.0.1998 р. : станом на 25.10.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

43. Розкажи мені : проєкт. URL : <https://tellme.com.ua/>.

44. Сахарова К., Чередніченко О., Липовська Н. Форми насильства в організаційному середовищі. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 6. С. 97-103.

45. Східна Європа : фонд. URL : <https://eef.org.ua/aktyvni-programy/>.

46. Східноукраїнський центр громадських і ініціатив. URL : <https://totalaction.org.ua/>.

47. Топоренко А. Адаптаційний потенціал сім'ї та родини в умовах війни в Україні. *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану*: зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Київ, 22 трав. 2024 р.). Київ, 2024. С. 433-434.

48. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL : <https://www.helsinki.org.ua/>

49. Харківська правозахисна група. URL : <https://khpg.org/1608811514>.

50. Центр громадянських свобод. URL : <https://ccl.org.ua/>.

51. Черненко О., Столярчук Д. Особливості реагування на травматичностресову подію. *Проблеми психології діяльності в особливих умовах*: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 23 квіт. 2025 р.). Черкаси, 2025. С. 283-285.

52. Широбоков Ю. особливості застосування фізичного насильства, тортур та жорстокого поводження по відношенню до військовополонених. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. № 53(3). DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2019-53-3-149-157>.

53. ЮрФем: асоціація жінок-юристок. URL : <https://jurfem.com.ua/>.

54. Ягунов Д. Катування як елемент соціального контролю у XXI столітті (політичні та правові аспекти). *Політичне життя*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2021.1.9>.

55. Ягунов Д. Торттури як інструмент сучасної політики соціального контролю. *Політичне життя*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.4.6>.

56. Яловська В., Попова А. Соціально-психологічна підтримка осіб, які пережили насильство або торттури. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матер. VII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Запоріжжя, 22-23 жовт. 2025 р.)*. Запоріжжя, 2025. С. 235-237.

57. Docudays UA Human Rights Centre. URL : <https://docudays.org/>.

58. Libereco – Partnership for Human Rights. URL : <https://libereco.org/en/deutschland/ukraine>.

59. Mental Health Ukraine. URL : <https://mentalhealthua.org/>.

60. Stabilization Support Services. URL : <https://sss-ua.org/khto-my/>.

61. Truth Hounds. URL : <https://truth-hounds.org/>.

62. Suchikova Y., Tsybuliak N.; Teixeira da Silva J. A.; Nazarovets S. GAIDeT (Generative AI Delegation Taxonomy): A taxonomy for humans to delegate tasks to generative artificial intelligence in scientific research and publishing. *Accountability in Research*, in press. 2025. <https://doi.org/10.1080/08989621.2025.2544331> (дата звернення: 19.10.2025).